Валянцін Лукша

Сляды памяці

вершы і паэма

Валянцін
Лукша

Сляды памяці

вершы
і паэма

МІНСК
«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
1985

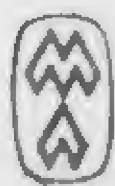

Бел 2
Л 84

Л $\frac{4702120200—056}{М 302(05)—85}$ 142—84

Гэтым трэба даражыць

Усё
Навек з Радзімай зніта вана.
На доўгі век,
Як берагі з ракой:
І радасць стрэч,
І боль пякучай раны,
І горыч страт,
І творчы неспакой.

...Маленечкі кавалачак планеты
Там,
Дзе бруіцца сіняя Дзвіна,—
Тваім дыханнем сонечным сагрэты,
Ты для мяне —
Жаданая вясна.

Я за табою
Пільна і раўніва
Сачу,
Нібы за любаю дачкой.
Як выспелі у год залеўны нівы,
Якія гмахі ўсталі над ракой?

Там адплыло гарластае дзяцінства
За плёсы ў лазняку
У дальні край.
Але ў грудзях шчымлівым болем сцісне,
Ты толькі басаногае згадай.

І згадваю,
Калі зірну наўкола
У твары вастравокай дзетвары,
Свой старадаўні,

Роўны славе Полацк
З маёй далёкай золкавай пары.

Ад Замчышча віхлясты брук Стралецкай,
Крыжы Сафіі,
Вала цішыня,
Ашчэраныя карпусы Кадзецкага,
Якія не патрушчыла вайна.

Тут зведаў я нішчымніцы багата,
І холаду,
І голаду спазнаў,
А дабрыню старой замшэлай хаты
Ў вандроўках
Ні на міг не забываў.

Не здраджваў ёй,
                няўтульнай,
                        аніколі,
Бо разумеў:
Забудуся,
Тады
Мяне забудзе
                мой гасцінны Полацк —
Горш для мяне
                не можа быць бяды.

Ён для мяне,
                як сонечнае ранне,
Глыток з крыніцы —
                без яго не жыць!

Як ачышчэнне —
                ў родны край вяртанне.
Заўсёды
        гэтым
                трэба
                        даражыць!

1. Мая блакітная тайга

Тургайская даліна

І пакрочыла ўдалеч
Даліна Тургайская.
За плячыма, як кайстра,
Уральскі хрыбет.
Компас —
Неба з халоднымі зоркамі майскімі.
Праваднік —
Медзвядзямі пакінуты след.

А успыхне гуллівае полымя вечарам,
У грудзях не стрымаеш
Гарачыя песні.
І ад водару бульбы,
У прысаку печанай,
Ап'янее шчацiністае узлессе.

Вечар вочы прымружыць.
Стралой бліскавіца
Рассякае прастор некрануты,
Былінны.

Гэта з нашай
Нястомнаю экспедыцыяй
Маладосць пачынае
Сівая даліна.

Тайга хрыпіць, як ранены алень

Тайга хрыпіць,
Як ранены алень.
Трасуць вятры
Загрыўкамі сумётаў.

Мароз лютуе,
І каторы дзень
Ляднеюць
У лагчыне верталёты.

Антэна скача,
Кашляюць лябёдкі.
Нясецца слепа вецер
На таран.

Хоць сумныя даюць
Метэазводкі,
Выходзім зноў
З палатак
У буран.

Запаляр'е

На кволым снезе,
Быццам на планшэце,
Праклаў сахач пункцір да хмызняка.
Грымела глуха
Ў лёдавым суквецці
Няўрымслівая горная рака.

Рыпелі нарты.
Векавыя сосны
Стаялі
У расшытых тарбазах.
Выжарыны
Насупіліся злосна,
Дыміўся снегам
Незнаёмы шлях.

Снягі,
Снягі калматыя бясконца
У ашчэраных адгор'яў на плячах...

Ад холаду
Дрыжала нават сонца
У пасінелых лапах
Кедрача.

Казарка

Злосна вецер кідаў
На адгор'і хмаркі,
А Іртыш шугой шурпатай шапацеў.
На далёкі поўдзень
Шэрая казарка
Качанят вяла з балот,
Дзе снег бялеў.

Трэскалі на холад
Векавыя кедры.
Ліст дрыжаў мядзяны
У скразняку бяроз.

І рассыпаў ранак
На калючы верас
Кроплі ледзяныя
Развітальных слёз.

Лёд закрактаў за набрынялым молам...

Лёд закрактаў за набрынялым молам,
Луску скаціла чорная рака,
І качак —
Шызабокіх навасёлаў —
Май высыпае
У рачны рукаў.

Умлелая тайга стаіць сцяною,
Спрабуе галасы птушыны грай...

Дзе пройдзем
Сцежкай продкаў векавою —
Засвеціцца ў агнях
Сібірскі край!

Першы снег

Сівер кроў у жылах кедраў студзіць,
За плячо зіму сівую будзіць.
Праскуголяць на світанні ўпарта
Лайкі
Каля перасохлых нартаў...
Зранку ўсё
Пабеліць пад арэх
Цёплы пух —
Таежны першы снег.

Сібірскі вечар

Сутонне...
Знікае лёгкі след.
Стрыножан дзень черомхаю сівой.
І важны,
Бы ў пенснэ вясковы дзед,
Грудасты лось
Ідзе на вадапой.

Ідзе,
Як гаспадар тайгі,
Упэўнена.
Смугой калючай
Грэецца сяло.
І сонца,
Як гарачы грэбень пеўня,
Нырнула ў бор,
Нібыта пад крыло.

Прадвесне

Прылізалі чупрыны сівыя сумёты,
Разбудзіў Заіртышша траскун-крыгалом.
На дасвецці ляцяць у тайгу верталёты —
Курс на скарбы зямныя
Упарта бяром.

Ранкам на валатоўках
Завойкалі пілы,
Снег дыміўся за рыжай палаткай,
Бы ў сне.

У гушчар нівелір
Углядаецца пільна —
Выбірае сцяжынку
Гарластай вясне.

Мак таўкуць камары...

Мак таўкуць камары.
Будзе дзень,
Як званок.
Мы у кайстры складаем
Палатачны горад.
Але раптам,
Кульгаючы з боку на бок,
Хмара цягне,
Як сеці набраклыя,
Морак.

Дождж цыбатымі ножкамі —
Цок-цок-цок...
Пахне мёдам марошкі
Купіна калматая.

Э-эх,
Гітара ахрыпла!
Не ўгледзеў, браток...

Мак таўкуць камары.
Будзе дзень,
Як званок.

Вечар на Іртышы

Чырванню нальецца сонца густа
І нырне ў іртышскіх хваль прабор,
І накіне шоўкавыя хусткі
Ноч на схілы
Рыжабокіх гор.

Пахне бульбай печанай.
Спявае
Ды бубніць
Паходны кацялок...

Мроіцца да ранку,
Што трымаеш
У руках
Адбойны малаток.

Таежны пажар

Чыркнуў гром па скалах крамянём,
Дождж скупы ў крыніцах млява булькаў.
Раптам
За таежным ручаём
Закурыў пажар стракаты люльку.
З чорнага ўсмылелага пагорка,
Што чакаў цяжкой набраклай хмары,
Вёскаю пранеслася вавёрка,
Як іскрынка прагнага пажару.

Расамаха

Абабраць мядзведзя —
Справа звычная.
Зіркне расамаха злосным позіркам,
З крадзенаю кабаргой —
Здабычаю —
Рушыла да возера.

Лесам,
Дзе прайшла яна паспешліва,
Шчэрачы замурзаную ляпу,
Тупаў ёй насустрач той жа сцежкаю
Касалапы.

Геадэзісты

У маёй крыві пачатак карты
Той зямлі,
Дзе б'юць снягі прыбоем.
Зарыпелі,
Быццам боты,
Нарты
Сіняй неабуджанай тайгою.
Нам, бязвусым,
Без імён і рангаў,
У краі,
Дзе ночы калабродзяць,
Сонечныя,
Звонкія ярангі
Давялося на дрыгве
Узводзіць.
Мы наперад
Крочылі упарта,
І праменна
Палымнеў працяг...
У маёй крыві —
Пачатак карты
І пачатак
Новага
Жыцця.

Восеньскае

Яхкае ганчак
На жоўтым ячнішчы,
Жаліцца піла на тартаку.
Мне цяпер чакаць надвор'я яснага —
Што плысці без вёслаў за раку.

Жнейка крылы склала пад павеццю,
Як стамлёны ў пералёце птах.

І сумуюць аб пажоўклым леце
Птушкі
На трывожных правадах.

Барханы, быццам жоўтыя маршчыны...

Барханы, быццам жоўтыя маршчыны.
Апалены спякотаю пясок,
І саксаул калючыя галіны
Ад сонца адварочвае убок.

Ды азярцо саланчакі глынаюць
Сярод барханнай выцвілай грады.
З жалобным крыкам птушкі прыпадаюць
Да горкай
І салёнае вады.

Зялёны «колак»
Крылы апускае
З маўклівасцю каменнай на лістах...

А шлях згубіла
Хмарка дажджавая
У сівізне
Уральскага хрыбта.

Выцвілыя далі кавылёвыя...

Выцвілыя далі кавылёвыя,
Свежая
Пахучая ралля,
Горкія узвалкі палыновыя.
Цягнікі бягуць —
У добры шлях!

Зоркамі электразварка ўспыхвае,
Стыне гул матораў
У палях...

Нечым родным,
Беларускім, дыхае
На мяне
Сібірская зямля.

Знічка

Яна праклюнулася ледзьве,
Як промнік фары праз туман.
Мы праз гушчар таежны лезлі
Да выспы,
дзе стаяў будан.
Нас болей не трымалі ногі.
Знясіленым,
здалося нам,
Што ўжо няма канца дарогі,
Канца балотам,
камарам,
Што толькі стома ёсць на свеце
І гэты нескончоны шлях,
Што зорка міг апошні свеціць,
Апошні міг жыве зямля.
Дрыгва пад ботамі траслася,
І цёмнай поўначчу над ёй
Чырвоным зорка налілася,
Стоць паляцела галавой.
Стаў праваднік
як апантаны,
Сказаў:
— Я ведаў — быць бядзе...
Я ведаў:
Позна
Або рана
Мая
падучая
ўпадзе.

Дайшлі мы ранкам да палатак,
На злосць паданням
І чарцям,
На злосць праваднiку.
Бо раптам
Ён згаслай знічкай
Здаўся
Нам.

Дзівасіл

Кандрату Кандратавічу
Крапіве

Вепр ікламі выцяў камель кедрача —
Задрыжалі крыніц валошкі.
Мы пад ззяннем паўночным пакрочылі ў шлях
Па халодным вуголлі марошкі.

Чорны лебедзь над хваляй гарбатай праплыў
Ценем лебедзя
Белым-белага.
Я прывал пасля цяжкай дарогі зрабіў
На іртышскім абветраным беразе.

У біблейскім паднеб'і кружыў вольны птах
Над нямымі азяблымі стромамі.
Сілы ўжо не ставала.
А сэрца ў грудзях
Білася,
Нібы ў бераг стронга.

Толькі вершаў, што ў кайстры ляжаў, разгарнуў —
Прагнуць новых узлётаў крылы.

Быццам келіх гаючай вады праглынуў,
Дзівасілавай дзіўнай сілы.

Любіце родныя лясы

Калі ў дарозе,
стомлены дазвання,
Шукаеш адпачынак і спакой,
Прыйдзі
у лес гаючы на світанні —
Ён тваю стому зніме як рукой.

Як казку велічнай красы,
Любіце родныя лясы.

Калі на сэрцы стане неспакойна
І сум бярэ уладу над табой,
Прыйдзі
у лес вячэрняю парою —
Ён неспакой твой зніме як рукой.

Як казку велічнай красы,
Любіце родныя лясы.

Калі у марах светлыя турботы,
Пра ўзлёты дбаеш шчыраю душой.
Прыйдзі
у лес вячысты, ён ахвотна
Цябе акрыліць шчодрасцю сваёй.

Як казку велічнай красы,
Любіце родныя лясы.

Спрадвеку дзелім страты і удачы
З зялёным другам —
існасцю зямной.
За ўдзячнасць адплаці яму гарачай
Любоўю і прыхільнасцю людской.

Як казку велічнай красы,
Любіце родныя лясы.

Сляды

Зоту Таболкіну

І молада,
І радасна вяртацца
На сцежкі хуткаcнога юнацтва.
Заўжды вяртанне неабходна нам,
Нібы прычал стамлёным караблям.
Бо перад тым,
Як зноў пайсці наперад,
Ты сілы ўзважыш
І маршруты зверыш.

Душой збалелай цягне
У тайгу,
Дзе, думаў, след мой
Стыне ў мурагу.
Дзе, думаў,
Свае сцежкі да Тыная
Беспамылкова ў балатах пазнаю.

О дзіва!
Дзе былі мае сляды —
Цяпер ідуць
У далі гарады!

Задумайся прад марaю высокай —
Ці многа ты зрабіў
Патрэбных крокаў?!.

Па-сапраўднаму жыць

Родны мне і знаёмы
Пах вясновай раллі,
Песні новага дома,
Краскі любай зямлі.

Пошчак свежага ветру
Захаваю ў душы,
Невычэрпную веру
Па-сапраўднаму жыць.

Мне прызначана лёсам
Быць адказным заўжды
За блакіт у нябёсах,
За зямлю маладых.

Сонца шчодрае — дзецям.
Юным — з песняй дружыць.
Людзям трэба на свеце
Па-сапраўднаму жыць.

Мне з дарогі не збочыць,
Стомы горкай не знаць —
Прагай свецяцца вочы
Свет да кроплі спазнаць.

Мне адужаць напасці,
Мне стыхію скарыць —
За сапраўднае шчасце
Па-сапраўднаму жыць!

2.

Гарады нараджаюцца сёння

Стаяць на рэйдзе брыганціны...

(Песня)

Стаяць на рэйдзе нашы брыганціны,
Стаяць
і морам трызняць каравелы.
І сотні вёрст,
і сотні дзён прайсці нам,
Калі яны падымуць крылы белыя.

Прыйшлі ў свае семнаццаць
да прычала,
Прыйшлі,
на іх глядзім
маўкліва,
строга.
І сто вятроў
са ста дарог крычала,
І клікала далёкая дарога.

Хай сняцца нам прасоленыя ветры
І песні будзяць жартуна Нептуна,
Шукаем ключык залаты ад нетраў.
Капрызная
нам скорыцца фартуна.

Яе прытулім
дужымі рукамі,
Фартуну мы прымусім усміхнуцца,
І падарожны вецер будзе з намі,
Пад ветрам нам ніколі не сагнуцца.

Стаяць на рэйдзе нашы брыганціны,
Стаяць
і морам трызняць каравелы,
І сотні вёрст,
і сотні дзён прайсці нам,
Калі яны падымуць крылы белыя.

Рамантыкі

Нам па сэрцу неспакой,
Ветры і трывогі.
Выбіраем мы з табой
Новыя дарогі.

Пройдзем стромы гор і рэк,
Тундрай і тайгою,
Бо заручаны навек
З песняй маладою.

На зямлі сівой зімы,
На зямлі мяцеліц
Гарады узводзім мы —
Будуць наваселлі.

А калі надыдзе час,
З першаю ракетай
Абжываць адпраўце нас
Новыя планеты.

Нам маршрут не называй —
Самі адшукаем.
У дарогу выпраўляй
Белапенным маем.

Нам па сэрцу неспакой,
Подых спраў гарачых.
Мы — рамантыкі з табой,
Нельга нам іначай.

Шафёры

Не звыкаць нам заснуць без вячэры
На прасёлках,
Дзе гразь і морак.
Мы ўрываемся
Ў ранішні горад,
Як вясновы скразняк
У кватэры.

Нам услед уздыхаюць дыспетчары,
Праціраюць заспаныя вочы.

Маладосцю
Нам забяспечаны
Дні гарачыя,
Зорныя ночы...

Мантажнікі

Мантажнікі —
Як цыганы, ўсе з твару.
Асмужаныя спёкай
І вятрамі,
Пад хмарамі жалеза вараць
У золкі дождж
І ў студзеньскую замець.

Гарачыя і кемлівыя хлопцы.
Ў вачах —
Агонь.
Ў вачах —
Плюскоча сінь.
Мае сябры —
Паветраныя лоцманы,
Гаспадары завоблачных вышынь,

Тых,
Дзе патрэбна шчырая падтрымка
(Не толькі з моцным дротам рамяні).
Кідалася Наддзвінне у абдымкі
Ім з трыццаціметровай вышыні.

Ім ветла усміхаюцца абшары
У золкі дождж
І ў студзеньскую замець...
Мантажнікі —
Як цыганы ўсе з твару,
Асмужаныя спёкай і вятрамі.

Барысаў камень

Пры беразе Заходняй Дзвіны, непадалёку ад Наваполацка, ёсць некалькі камянёў, устаноўленых у XII стагоддзі полацкім князем Барысам, быццам бы для арыентацыі ў суднаходстве.

Поўдзень скінуў пукатыя кайстры
У канюшыну,
Дзе конікаў змора,
І праораб,
Барадаты,
Як Кастра,
Прабасіў:
— Тут пачнецца горад!

А з ракі голаў чорную высунуў
Чорны камень
У космах імхоў.
Камень —
Сведка княства Барыса.
Камень —
Сведка далёкіх вякоў.

Ён стаяў,
Як глухі у лесе.
Ускалмачаны,
Зеленаваты.
Белабрысыя хвалі лезлі
За вусы дзядулю пакратаць.

Ветры камень ілбамі білі,
Плынь за грудзі
Трэсла сярдзіта.
У Нафтаград мы з сабой прыхапілі
Важкі
Чорны кавалак граніту.

Разгуляўся чэрвень чырвоны,
Сівагрывыя хвалі
Ўздыхалі.

Мы граніт той
З першым бетонам
У падмурак першы
Заклалі.

На вякі!..

У інтэрнаце над Дзвіною

> Мне сніцца на будоўлі карабель.
> *(З запісной кніжкі былога маракабалтыйца — нафтабудаўца Зайцава)*

Інтэрнаты —
Караблі у штормы.
І рыпіць падлога,
І хістаецца —
У саланаватай флоцкай форме
З вахты
Нафтабудаўцы вяртаюцца.

Вапну з бесказырак
Ды з бушлатаў
І падзол з цяжкіх гумовых ботаў
Хлопцы працавітыя заўзята
Ад каханых стрэсваюць употай.

За акном —
Завея-карусель.
За Дзвіной —
У пене ноч глыбокая...

І здаецца хлопцам:
Карабель
Кліча іх
У плаванне далёкае.

Будаўнікі

Цэльсій,
Як гавораць,—
Пад завязку
Выцягнуў распараную шыю.
Ў пыле,
Быццам у дзівосных масках,
Жоўтыя і шэрыя машыны.
Падрыхтоўка скончыцца,
А потым
Ў катлаван
Парывістым атрадам,
Ліўнямі абмытыя
І потам,
Рушаць камсамольскія брыгады.
Стомленасць тады — ім не ў залік.
Цішыня сабе не знойдзе сховішча...

Цвёрда я лічу,
Што будаўнік
Ўсё жыццё
На баявым становішчы.

У спёку

Скуголіць вецер стомлены нясмела,
Кран вежавы хістаецца,
Рыпіць...
Ад смагі
І метал заіржавелы,
Бы кнігаўка,
Выпрошвае:
— Пі-і-ць... Піць...

Неферціці

Неферціці парою весняй
Ў Нафтаград завітала,
Як песня.
І мантажнікі азіраліся,
І мантажнікі спатыкаліся,
І
(Адкуль гаваркія ўзяліся?)
Ўсе дзяўчыне ў каханні кляліся.
Ў нашым мікраараёне бясконцыя
Млелі песні,
Гуляла бяссонніца.
У скупыя хвіліны вольныя
Хлопцы ўпарта гітары асвойвалі,
Хлопцы вершы пісаць спрабавалі,
Хлопцы доўга і цяжка ўздыхалі,
Калі рыжы адзін,
Як сланечнік,
Да яе завітаў пад вечар.

Сёння мікраараён спакойны.
Хлопцы вызвалілі пакойчык
І сказалі госцю:
— Будзь дуж!

...Да царыцы
Прыехаў муж.

Пераправа

Ужо цяльняшка выцвіла да белі.
Я развітаўся з Балтыкай даўно.
А тут Дзвіна
Вірамі каруселіць,
Уткнула хваля ў жвір
Халодны нос.
Плывуць машыны
З левага на правы,
Спякота. На цяльняшцы —
Чорны пот...

Тут,
На плячах паромнай пераправы,
Будоўля
Набірае
Разварот.

Дзесяты кубрык

— З Балтыкі? — пытае камендант нафтабудаўскага маладзёжнага інтэрната.
— Так точна. З Балтыкі.
— Усе шасцёра?
— Так точна. Усе шасцёра.
— У дзесяты пакой...

(З размовы)

Тут будоўля падобна шырокаму плёсу,
Што спрачаецца з грознай,
Вірлівай ракой.
Усяляюць шасцёрку
Ўчарашніх матросаў
У дзесяты пакой.
На сцяне са спяцоўкамі побач —
Бушлаты.
Подых службы салёнай
Марской.
І завуць цяпер кубрыкам
Хлопцы заўзята
Той дзесяты пакой.
Хоць не чутна усплёску
Начнога прыбою,
Гулкай боцманскай дудкі
Даўно ўжо няма,
Хлопцы ў дружбе
З парадкам марскога адбою,
І прыбоем на вуліцы
Стогне зіма.
А калі за акном
Запалае усход,
Устае па-рабочаму хутка горад.
...Ідуць будаваць
Велізарны завод
Усе шасцёра.

Нашы любыя

Абвятрэлыя нашы любыя,
Ды не ведаюць стомы вочы.
Нашы любыя
Крыху грубыя
У спяцоўках рабочых.

Змена
Новую змену гукае,
І, нібыта краска вясновая,
На спатканне ўжо выбягае
Каралева
Будоўлі!

Мы блукаем
Да ранку сіняга
Пад зялёнымі парасонамі...

І на змену,
Нібы пінгвіны,
Крочаць любыя ў камбінезонах.

Першынец

Дзіцё нарадзілася шумнае,
Як навігацыя.
Дзіцё засмяялася —
Стралянула стручкамі акацыя.
Сакочуць суседкі:
— А сын — бацька выліты!
У маці ад шчасця
Нібы крылы выраслі.
Першынцу бацька
Каляску-«ракету» купляе:
— Хай прывыкае!..

Станцыі майго юнацтва

А па рэйках грымяць і грымяць
Цягнікі да світання.
На блакітных дарогах —
Юнацтва з зялёнымі ранцамі.
Дзе ж, мая ты бяссонніца?
Дзе ты, каханне?
На якой, адкажы,
Заблудзілася станцыі?..

Э-эх! Туды б,
Дзе са стром Ангара
Ў рукатворнае рэчышча падае!
Белай пенай хлапцоў ахінае
З зялёнымі ранцамі.
— Гэ-эй!..

Таварыш касір!
Гэ-эй! —
Буджу я аконца заспанае.—
Мне білет, калі ласка,
Да самай малодшае станцыі!..

1. Грамы

Залева адшалела за ракою,
За ўзвалкамі адгрукалі грамы.
Са школай расстаёмся над Дзвіною
І з працавітай станцыяй Грамы.

У спёку і ў калючую парошу
Яна, як маці, нас аберагала.
Калі ж у маці не хапала грошай —
Яна карміла нас
І апранала.

О памяць
Пра акраец чэрствы хлеба
Ваенных,
Грозных,
Агнявых гадоў!
Акраец ёсць —
Нічога больш не трэба.

Ёсць хлеб —
Святлейшы ў Полацк час прыйшоў.

А недзе там за Одэрам,
Ля Шпрэе
Ідзе апошні бой за нас,
За мір.

Грамы,
Пасля якіх пшаніца спее,
Вязуць на захад
Дзень і ноч Грамы.

Пасляваенны час...
Далёкі.
Блізкі.
Прыходзіць часта з неспакойных сноў...

Ля станцыі
Нямыя абеліскі
Вартуюць пільна
Мірны сон грамоў.

2. Калій

Ляціць машына, як страла,
Па штрэку.
Блішчыць парода казачным агнём.
Мне здаўся сёння
Цудадзейным чалавекам
Кірпаты салігорац за рулём.

А там, наверсе,
За паўкіламетра
Яго маленства —
Вёска Кулакі,
Густое вераснёвае паветра,
Капры,
Нібы гіганты-ветракі.

Як прагна марыў хлапчуком у школе
Знайсці ў нікім не ходжаных краях
Ён камень,
Каб было ўрадлівым поле.

Не ведаў —
Прывядзе дадому шлях.

Пад лугам,
Дзе калісь футбол ганялі,
Дзе марылі пра космас ля ракіт,
Геолагі
Той камень адшукалі
З нязвыкла гулкім імем —
Сільвініт.

3. Нафтаград

Тут зямля як зямля —
Беларуская шэрая глеба.
І п'яніць,
І дурманіць
Чабору гарачае полымя.
Тут стаяла, нібыта крыніца,
Глыбокае неба
Над палаткай,
Пракуранай навасёламі.

Тут усе і на смех,
І на жарты багатыя,
Асыпаюцца зоры,
Як пойдзе агонь-карагод.

Над Дзвіною
Хлапцы і дзяўчаты
Заўзята
Пачыналі узводзіць
Вялізны завод.

У зарэччы аціхла ў спякоце
Чырвонае лета.
Лета дыхала цяжка
Саляркай і горкім пылам.
І, мігаючы залацістымі самацветамі,
Пераправа напружвала
Усю шасціцыліндровую сілу.

Вечар водарам дыхаў,
І песня не засынала.

У прарабцы да ночы
Над першым карпелі загадам,
А ля вогнішча

Бульбай ушацкай
І слуцкім салам
Частавалася
Сёння залічаная брыгада.

Залаціліся зоры.
Асыпаліся сінія зоры.
І ляцелі ў Прыдзвінне
Жаданым нябесным госцем.

На нядаўнім ільнянішчы
Узняўся юначы горад —
Аднагодак вясны,
Аднагодак маёй маладосці.

І дыспетчар з ілба
Рукавом пот сцірае салёны,
І глядзіць, як ад новых
З тапалькаў танклявых прысад,

Ў шлях далёкі
Імкліва ляцяць і ляцяць эшалоны,
Ад маленечкай станцыі.
Клічуць яе —
Нафтаград.

———

Але зноўку грымяць і грымяць
Цягнікі да світання.
На бацькоўскіх дарогах —
Юнацтва з зялёнымі ранцамі
Зноў шукае бяссонніцу,
Зноў шукае каханне
На аснежанай
Самай малодшае станцыі.

Споведзь

Заўсёды чалавеку неабходна,
Што пабываў у шмат якіх краях,
Успомніць перавалы
І паходы,
Здаля зірнуць на свой жыццёвы шлях.

Памацаць пачарнелыя далоні,
Узважыць,
Што зрабіў ты
У жыцці,
Які ты ўчора быў,
Які ты сёння,
Каб, бы ў чысцец,
У кут свой увайсці.

...Мне вільгаццю чароўнай Іпакрэна
Была Дзвіны зрыжэлая вада.
Гудзеў надрыўна вецер,
Як сірэна,
Ў напятых,
Нібы струны,
Правадах.

Чырвоныя таполі
І асіны
Стаялі сіратліва ўзбоч шашы.
Тут не было ні казкі,
Ні быліны,
Тут не было наогул ні душы.

Тапографы дакладна і заўзята
Прамацвалі шчацінiстае ўзлессе,
І заімшэлы,
Чорны бор кашлаты
Пад нос бубнеў сваю лясную песню.

Не вытрымаў кірпаты палахлівец,
Пракаркаў:
— Тут не стрэнеш перамогі...
Тут нас чакаюць маразы і ліўні...
Прараб,
Здаецца мне,
Занадта строгі...

Мы палахліўцу не зрабілі «цёмнай»,
Мы проста паказалі на парог:
— Да пераправы блізка да паромнай —
Шлях знойдзеш.
Ты ж сюды прыехаць змог...

Мы ўсё прайшлі:
І маразы,
І ліўні.
Мы ўсё змаглі.
Мы не ўцяклі, як ён.
Расказваю я сёння,
Як быліну,
Пра справы тых цяжкіх,
Ударных дзён.

Крэда

Я па тайзе ішоў не Магіканам —
Са мною поруч —
Верныя сябры:
Геолагаразведкі капітаны,
Бурыльшчыкі,
Бетонных спраў майстры.

З равеснікамі дужымі
І мужнымі
(З такімі і на бой,
І на парад!)
Стыхію апантаную адужалі.
У кожнага —
Свой
Дзіва-Санцаград!

Я зноў пяю нялёгкія дарогі,
Юнацтва камсамольскае пяю.
Да непаседаў
Лёс заўсёды строгі,
Ды сцежку не пакіну я сваю,
Бо ў глыбіні
Бунтарскае душы
Сабе мільён разоў я прызнаюся,

Што без парыву
Немагчыма жыць...

І я ў дарогу
Зноў і зноў
Імкнуся.

Тры майстры

Крочыў Мудрэц
Каля шумнай будоўлі ўранні.
Мулярам тром
Па чарзе задаваў ён пытанні:
— Што ты будуеш?
І ці даспадобы прафесія?..

Першы сказаў,
Быццам бомкнуў нязграбіцу ў песні:
— З самага рання
На сэрцы ў мяне неспакойна.
Што я раблю?
Не параю і злыдню такое.
Гліну на цэглу намазваць —
Ці ж гэта работа?
Ну, не работа —
Жывыя сухоты,
Нудота!..
Моўчкі Мудрэц
Пасівелыя скроні пакратаў:
«Не, пакідаць без нагляду
Такіх мне майстроў ранавата...»

— Што ты будуеш?
І ці даспадобы прафесія?..
Слова другі ўзяў.
І зноў непрыгожая песня:
— Нейкія сцены я ўзводжу...
Ці ж гэта работа?..
Ну, не работа,
А сум непраглядны,
Нудота!..

Моўчкі Мудрэц
Пасівелыя скроні пакратаў:
«Не, пакідаць без нагляду
Такіх мне майстроў ранавата...»

— Што ты будуеш?
І ці даспадобы прафесія?..

Трэці сказаў —
Палілася сардэчная песня:
— Тут мы палац незвычайны
Старанна будуем.
Разам
Мы яваю робім
Адвечную мару людскую.
Працай азораным
Хочацца песні спяваць.
Як гэта здорава —
Разам
Палац будаваць!..

Зноўку Мудрэц
Пасівелыя скроні пакратаў:
«Слаўнаю будзе зямля,
Што такімі майстрамі багата!»

3. Споведзь

Мая песня

За песню я,
як за дзіцё, баюся.
Трывожуся бяссоннымі начамі,
Сачу за ёй стамлёнымі вачамі,
Ухутваю,
пакутую ў адчаі...

За песню я,
як за дзіцё, баюся,
Не абмінула б важнага чагосьці,
Каб шчодраю была,
нібыта восень,
Каб для людзей была
жаданай госцяй...

За песню я,
як за дзіцё, баюся.
Смялейшы
сам раблюся
Ў светлай скрусе...

Дарагая мая Беларусь

Абрусам сонечным,
Як радасць,
Сяброў заўсёды сустракала.
Ніколі нелюдзям спагады
У грознай бітве не давала.

Дарогі іншай не згадаю —
Заручана са шчаснай доляй.
Красуй,

Радзіма дарагая,
Не ведай чорных хмар ніколі.

Беларусь —
Мая лепшая казка,
Поціск цёплых матуліных рук.
Беларусь —
Мая першая краска,
Дарагая мая Беларусь.

Ленін едзе ў Горкі

У кастрычніцкія дні 1917 года шафёрская прафесія прывяла простага сялянскага хлопца з Віцебшчыны Льва Гарохава ў рэвалюцыйны Петраград. Нейкі час ён працаваў шафёрам Уладзіміра Ільіча Леніна.

Націскай,
Гарохаў,
да Горак,
Як гавораць,
На ўсе педалі.
Палягчэла Леніну...
Гора,
Як гара,
з нашых сэрцаў зваліцца.

Азалела дрыжэў краснатал,
Пралятаі шэрыя хаты.
«Гэй, баргузін, разгайдай грозны вал —
Чуюцца грому раскаты».

Навальніца гула,
Як прыбой.
Толькі прама!
Глядзі,
Нікуды не збоч.
І здаецца дарога такой,
Як Дзвіна
Ў вераб'іную ноч.

Слухаў Ленін
Любімую песню,
І святлом свяціліся вочы.
І спявала вясёла ўзлессе,
Падпявала ўрачыста ўрочышча.

Песняй,
Шчыраю песняй сагрэты,
Ленін крочыў няспешна ў дом...

І грымеў
Над звяснелай планетай
Кастрычніцкі
Гром!

Міхайлаўскае

1

Ранне летняе заірдзелася,
Павялі дубы карагод.
Мне з Міхайлаўскім стрэцца хацелася —
Я ішоў сюды
Столькі год!

Я ішоў сюды праз ваганні,
Цераз цэлы,
Здаецца,
Свет,
І глядзелі
У вандраваннях
Мне паэтавы вочы ўслед.

Над Міхайлаўскім золак ірдзее,
Узыходзіць высока сінь.

— Добры дзень,
Аляксандр Сяргеевіч!..

Галаву я схіляю,
Як сын.

2

Тут у час Вялікай Айчыннай вайны быў назіральны пункт нямецкага снайпера.

(Надпіс на сасне)

А сасна засохнуць хацела
Ад абразы,
Ад горкіх мук —
Проста ў сэрца паэтава цэліў
З яе голля
Фашысцкі крук...

Ды пяшчотай Радзімы сагрэты,
Як малітва
І наша любоў,
Над блакітнай
Вясновай планетай
Верш паэта
Лунае зноў...

Сонца

Чалавеку
замнога патрэбна сонца!
Сонца —
поўная галава.
Сонца —
поўныя вочы.
Сонца —
поўнае сэрца.
Чалавеку
замнога патрэбна сонца!
Каб сонечныя
былі мары,
Каб сонечныя
былі справы,
Каб сонечнае
было Заўтра.
Беражы,
Чалавек,
Сонца!

* * *

Блін — не клін,
Жывот не расколе.
Смачны — язык праглынеш —
Маці нясе ў прыполе.
У ката Базыля
Слупам сталі вочы —
У прочкі ісці не хоча.
Дружбака частую —
Навошта звяга.
Кот аблізваецца,
Курню зацягвае...

Ранкам зірнуў на скроні —
Шэрань прабіваецца.

Маленства ўспамінаецца.

Трывожная памяць

Вайна
яшчэ мыліцамі парыпвае,
пазвоньвае медалямі
«За вызваленне»,
сыны равеснікаў Перамогі
старанна пішуць у сшытках:
«Мір!»

А ў сэрца маё,
як у званы трывога,
як птушка ў цесную клетку,
грукае
Сангмі.

А ці не замнога
на лёс аднаго пакалення
было Асвенцімаў,
Арадураў,
Хатыняў,
Бабіных яроў?

А ці не замнога
на лёс аднаго пакалення
надзей, безнадзейна страчаных,
спыненых памкненняў,
учарнелых бароў?

А ці не замнога
на сіняй планеце ўдоваў,
бязбацькавічаў —
сыноў і дачок?
А колькі мільёнаў ратаяў
не прычакала Радзіма?

А ці не замнога
родных маіх,
сяброў маіх
завеямі пакут і ўспамінаў
заснежылі зімы?

У маю чацвёртую вясну
не вясна прыйшла
звонам ручаёвым,
песняй жаўруковай,
галінкай вербнаю.

У маю чацвёртую вясну
вайна прыйшла
галашэннем бомбаў,
хіжай свастыкай,
куродымным небам.

...Сны мае
лютай вайной расстраляныя,
а ў сэрца маё,
як у званы трывога,
як птушка ў цесную клетку,
грукае
Сангмі.

Вайна дагэтуль
мыліцамі парыпвае,
пазвоньвае медалямі
«За вызваленне»,
і сыны равеснікаў Перамогі
рашуча пішуць у сшытках:
«Мір!»

Зайцаў хлеб

Мне зайцаў хлеб на досвітку прыносіў
Кульгавы,
Заікасты старшына.
А ў сенцах сіпла галасіла восень,
І аж шалелі чэрці давідна.

Я расхінаў старэнькую анучку
У дробных рабацінках тытуню
І хлеб смактаў
Прамерзлы і калючы
Ды бачыў з хлебам
Цёплую вясну.

Плылі, як ночы,
Хмары над Дзвіною,
Заход гарэў агнём,
І доўгі час
Кашчэй няшчадны
Сонца залатое
У падзямеллі злым
Хаваў ад нас.

З ім біўся старшына —
Адважны самы,
Што у шпіталі
Быў сшыты са шматкоў...

Пра гэта мне пазней
Сказала мама —
Адна з гаротніц
І адна з удоў...

Партызанскі будан

А за мора сіняе,
За акіян
Адплываў штоночы будан.
І ваўкі
Завывалі на ўзлеску...

Сніўся край мне
З цацкамі веснімі,
Той,
Дзе ззяла ад сонца шыбка,
Дзе жыла залатая рыбка,
Дзе ласункаў поўны рукзак
Сам Царэвіч прыносіў за так,
Той,
Дзе Бабы Ягі няма,
Той,
Куды не даходзіць зіма...

Дзень усхопліваўся,
Як заяц...
Маці з коўдры
Іней страсае...

І за мора сіняе,
За акіян
Адплываў
Партызанскі будан.

Лясныя сны

Аўтаматныя
Чуліся чэргі.
Снегам пахла
І ў будане.
У фашысцкім адзенні
Чэрці
Страшна сніліся ўночы мне.

Я на ўсю прыціхлую
Выспу
У пудкай цемрадзі
Маці гукаў —
Мне здалося,
Фашыст калыску
Ботам наваксаваным
Таптаў.

Шамшалі

Мы выкопвалі шамшалі
З неразяблай,
глёўкай зямлі.
Скрыгатала жарствой рыдлёўка,
Буркі мокрыя,
як памакі.
Шамшалі мы
вылузвалі лоўка,
Шыбавалі дамоў нацянькі.
Праснакі з іх рабіла мама —
Нам ласункі
лепшыя самыя.
Войкаў вецер,
нібы гайня,—
За Дзвіною
гула
вайна.

Пасляваеннае навагоддзе

Ведзьміна вяселле на дварэ.
Зімна ў хаце.
— Вось табе і спіткі,
І з'едкі,—
Кажа маці.

Скуголіць вецер
Ці лютых ваўкоў гайня?
Дужа далёка
Да цёплага дня.

Кіпецень мама падае ў ложак:
— Будзь душою прыгожы!
Будзь здаровенькі
На ўвесь год,
Як калядны лёд!..

Паштоўкі лёсу

1. Кастрычнік

І неба было тады
сталёвае і суровае,
І людзі былі тады
вялікія і сур'ёзныя.
Быў Кастрычнік...

Я ведаю,
што тады ў вачах Кастрычніка
Быў агонь,
Было нецярплівае чаканне.

Я прывык так разумець.
Мы прывыклі так разумець
Кастрычнік...

Бо Кастрычнік — гэта вера.

Бо Кастрычнік — гэта вечнасць!

2. Сны

А якія бываюць сны?..
Сны бываюць белыя-белыя —
зімовыя.
Сны бываюць сінія-сінія —
вясновыя.
Сны бываюць зялёныя-зялёныя —
летнія.
Сны бываюць жоўтыя-жоўтыя —
асеннія...

А яшчэ.

Сны бываюць чорныя-чорныя,
як вайна.
Сны бываюць чорныя-чорныя,
як сіроцтва.

Сны бываюць чорныя-чорныя,
як голад.
Сны бываюць чорныя-чорныя,
як здрада...

Да мяне і сёння прыходзяць чорныя сны.
Сны вайны.
Сны маленства.
Сны маленства, украдзенага вайной...
Цілім-бом, цілім-бом,
Загарэўся кошчын дом...
Цілім-бом...

3. Праклінаю вайну

Праклінаю за тое вайну,
Што вяла на расстрэл вясну.

Я па пальцах лічыў свае вёсны.
Я па пальцах гады лічыў.
І на руцэ хапала пальцаў,
каб падлічыць,
Колькі я маю вёснаў.
І на руцэ хапала пальцаў,
каб падлічыць,
Колькі я маю гадоў.
А яшчэ ў мяне быў плюшавы заяц
з адарваным вухам.
Слон,
з патрэсканым зялёным хобатам,
І сібірская кошка,
якую звалі Касандра.
І была сяброўка Рыма.
(О-о!.. Сустрэць бы!
Пазнаць бы яе цяпер!)

Толькі раптам не стала
ні плюшавага зайца,
ні любімага слана,
ні Касандры...
Толькі раптам не стала
Рымы...

Толькі раптам стала
больш сівізны ў матчыных валасах...
Нас вялі на вал Івана Грознага...

Праклінаю за тое вайну,
Што вяла на расстрэл вясну.

4. Мужнасць

Маналог
З. М. Тусналобавай-Марчанка

Жыццё!..
Якое ты, Жыццё?..
Я яшчэ не ведаю цябе.
Я толькі ведаю,
што былі блакітныя досвіткі.
І ведаю,
што быў сонечны май.
А потым над блакітнымі досвіткамі,
Над сонечным маем
Была вайна...

Я ведаю, Жыццё,
Што ты маеш светлы колер
І светлыя крылы,
Як блакітныя ўсходы,
Як сонечны май...

А вайна мае чорны колер.
А я ніколі не любіла чорны колер.
Колер вайны.
Праклятай вайны!..

Ногі!..
Чаму варожаць ля іх хірургі?
Яны не хочуць рабіць мне балюча?
Але ж ног няма...
І рук няма...
І нельга пакратаць кветкі,
Якія прынеслі незнаёмыя людзі.
А ў іхніх вачах слёзы.

Ног няма...
Рук няма...

Але ж у мяне ёсць сэрца!
Сэрца.
Яно дапаможа мне
        каб заўсёды кветкамі была заткана зямля,
        каб заўсёды былі блакітныя досвіткі,
        каб заўсёды быў сонечны май,
        каб заўсёды было
Жыццё!

5. Вочы

Калі адступае мора,
Сіняе-сіняе мора,
Як паркаль матулінай хусткі,
На вапняку застаюцца вымоіны,
Быццам пустыя вачніцы.
І робіцца жахліва,
І робіцца не па сабе,
Калі адступае мора,
Сіняе-сіняе мора,
Як паркаль матулінай хусткі.
Бачыў я пустыя вочы
                    свайго маленства,
                    сваіх аднагодкаў,
                    сваіх бацькоў,
                    сваёй несустрэтай каханай —
Вочы вайны.

А вочы павінны быць сінія-сінія,
Як мора, калі яно не сярдзітае.
Калі яно, як каця́ня,
Лашчыцца.

Вочы,
Якія углядаюцца ў неба
І робяцца такімі, як само неба —
Сінімі.
Вочы,
Якія ўглядаюцца ў маці,
І яна чытае ў іх тваё патаемныя
Думкі.
Вочы,
Якія хацелі б быць сінімі-сінімі,

Як мора.
Углядацца ў сіняе неба.
І каб у іх углядалася
Маці.

6. Раніца

Калі на мяккіх сініх лапах
да мяне ў пакой
Заходзіць сіні ранак,
Калі гулка пачынаюць буркаваць тралейбусы
На Ленінскім праспекце
І надрыўна крычаць вароны на залатых вежах
Кафедральнага сабора,
Мне робіцца невыносна.
Мне робіцца невыносна боязна
Ад адной толькі думкі:
А што, калі людзі стануць бяздумнымі
І аднойчы
Ранак
Успыхне, як водбліск электразваркі,
І патухне назаўсёды?
Людзі!.. Прашу... Малю...
Беражыце мір!

7. Рукі

Што ты за чалавек?
Мне зусім неабавязкова
зазіраць табе ў твар.
Я пагляджу на твае рукі —
дыхае сівер.
Я пагляджу на твае рукі —
пот баразны.
Я пагляджу на твае рукі —
ласка вясны...
І мне зусім неабавязкова
зазіраць табе ў твар,
Каб сказаць, што ты за чалавек...

«Цацкі» ваеннай пары

Вайна.
Куродым.
Галеча.
Голад.
У кожным сэрцы —
Горкае гора.
Мачынка радасці —
Сонца весняе.

Пра гэта добра нелюдзі ведалі.

... «Цацкі» стракатыя падаюць з неба.
Дзеці!
Бярыце па густу
Што трэба.
Вось з-за травінкі праклюнуўся пеўнік.
Возьмеш —
Струной абарвецца песня.
Возьмеш цукерку
Ў паперцы бліпічастай,
І пашматае на дробныя часткі...

Колькі экзаменаў крывава-строгіх
Нам падарылі лясныя дарогі?

Далёка
За дымнай смугой вайна,
Ды не забудзецца век яна.

Дзень Перамогі ў Полацку

Паронка ў печы цёплай парай пыхкае,
Ад каганца ажно займае дых.
Дзень Перамогі!
Свята ў нас вялікае.
На стол —
Саган,
Капу гуркоў рудых.

А недзе разрываецца гармонік.
Па-даваеннаму
Вясёлы май.
Які высокі дзень у нас сягоння!
На нас, галодных,
Полацк,
Не зважай!

Хапаем бульбу,
Быцам бы з жароўні
Вугольчык
Кіне сябра за каўнер.
Злуецца маці:
— Вы б, сынкі, пароўну.
Ёсць бульба —
Голад нам няўзнак цяпер.
Няхай сабе хоць дробненькая,
Толькі
Часова гэта...
Будзем лепей жыць...

Парою блісне «свечка» ў поснай поліўцы,
І за вушамі ў нас —
Ажно скрыпіць.

...Усё ў нас ёсць.
Гнявіць свой лёс не будзем.
Ды калі лыжку
я бяру парой,
Здаецца:
Ў сагане булькоча
Бульба,
Спяшаецца,
Як сябра лепшы мой.

Таму,
Калі збіраецца застолле,
Паронка уладарыць за сталом,
І даражэйшага ласунку болей
Няма...

Бяда
Не прарасла быллём...

Дальва — сястра Хатыні

Кроў гарачая ў жылах стыне,
Дальва —
Сястра Хатыні.

Не раса гарыць на шыпшыне,
Дальва —
Сястра Хатыні.

Спі спакойна пад небам сінім,
Дальва —
Сястра Хатыні.

Чорных сноў больш не будзе ў паміне,
Дальва —
Сястра Хатыні.

У Брэсцкай крэпасці

Да вас прыйшоў,
Каб нізка пакланіцца.
Прыйшоў,
Каб стаць чысцей,
Каб стаць вышэй,
Апаленыя бураю байніцы —
Вяршыня Славы,
Мужнасці людзей.
Да вас прыйшоў
З трывогай трапяткою,
Каб зноў
На ўсю планету пракрычаць,
Што болей не паўторыцца такое —
Ваеннаму пажару не палаць!
Тут,
Дзе аглухлі сцены ў лютым гуле,
Дзе сёння
Зоры свецяцца вясне,
Бацькі маіх равеснікаў паснулі.
Я знаю —
Не заснуць да рання мне.

Восень

Прыйшоў Пятрок —
Апаў лісток.
Прыйшоў Ілля —
Апала два.

(З народнага)

Перапёлка папярхнулася асцюком,
Глядзіш —
Спяшаецца восень трушком.
У выцвілым андараку
Грукае кульбай
На бальшаку.

Прыйшла на ток праверыць пасад.
Тузін да тузіна —
Снапы ў рад.
Пра сябе падумала
Незасмучана:
— Якраз з рукі
Напрасіцца на заручыны!

Вечарына ў студэнцкім інтэрнаце

Не параўнаю я з шыкоўным балем
Той вечарыны,
Дзе сузор'і воч.
У калідоры лямпачкі згаралі.
Шчырэў філолаг рыжы —
Пад цымбалы
«Лявоніху» скакала з намі ноч.

Старэнькія маснічыны стагналі.
У перадых —
Дрыжы ў руцэ, рука!
Ды зноў фігуры танца замільгалі,
Дыпломніцы,
Што сном ахвяравалі,
Абцягвалі спадніцы спадцішка.

На Коласавай плошчы

Ручво праспекта
дожджык прапалошча,
І хмарка
як над Нёмнам,
прабяжыць...
Спыніўся Колас
на шумлівай плошчы —
З дарогі
хоць хвілінку
адпачыць.

Бярозкі маладзеюць
першым лісцем,
Зара
гукае новую зару,
І шчодра
краскі польныя
сталіца
Да помніка
падносіць
песняру.

На Гарыні

Аксаміт азалелых лугоў
Усцяж
Абветраных берагоў.

Жаўталісце на вербалозах —
Недалёкай завеі позвы.

Гэта —
Фарбы адвечнай песні
Лістападаўскага
Палесся...

Пісьмо

Непагадзь,
Халепа ў крымскіх краях
Разгневалася,
Усхадзілася.
Пісьмо ад дачкі!..
Бы крывінка мая,
Сама да грудзей прытулілася.

І хоць у дачушчыным
Сціплым пісьме
Пра школьныя справы,
Пра гульні,
Пра студзеньскі мінскі
Бялюткі снег —
Сэрцу і цёпла,
І ўтульна...

Неспакой

І. П. Мележу

Трывожны сон у мастакоў сапраўдных:
За шыбай злосна вецер уздыхнуў,
Галінка ціха грукнула у браму —

Да раніцы крамянай не заснуць...

Травесці

Я — травесці.
Ўскалмачаны малы.
Які жыве
(Які жыве!)
На даху.
Пра свой узрост я думаю са страхам,
Бо ціснуць шорты.

І парык цяжэй.
А трэба быць падобнай да дзяцей.
Смяяцца,
Плакаць,
І спяваць ахвотна.
Я — травесці.
Такая ўжо работа.
Я — Калабок.
Я — Мятлік.
Я — Хлапчыш...

Чаму ты спачувальна так глядзіш?

Я — травесці.
Такая ўжо работа...

Калекі

У хлусні —
Кароткія ногі.
Спатыкнецца ў пачатку дарогі.

У пляткарак —
Доўгія вушы.
Языкі на паркане сушаць.

У хабарнікаў —
Доўгія рукі.
Што паболей зацісн уць рупяць.

Называюць людзі спрадвеку
Ілгуноў.
Пляткарак,
Хабарнікаў —
Ка-
ле-
кі.

Сумленне

Хай сумленне задушыць,
Адрачэцца сям'я,
Калі стрэну двурушнасць
І змаўчу,
Як змяя!

Лёс у гневе бязмежным
Хай раструшчыць спакой
І звядзе з непазбежнай
І жорсткай бядой!

Мая хата не з краю —
Саграваю вясну...

Многім —
Цвёрда я знаю —
Цяпер не да сну!..

Прадчуванне верша

Вытокі песні —
На крутых дарогах.
Дарогах
Да нястрачаных сяброў.
Бяды і радасці
Спазнаеш многа,
Пачуеш чысты голас жаўрукоў,
Адчуеш прысмак смагі гаркаваты,
Пракос прагоніш роўны,
Як струна,
І з першым промнем,
Што загляне ў хату,
У душы тваёй абудзіцца вясна.

Цярэшка

Цярэшка, Цярэшанька,
Мая ты пацешанька.
(З народнага)

Толькі-толькі
Новы год
Адшумеў,
як крыгаход,
Ходзіць дзед,
як завадны:
— Дзень сягоння —
выхадны.
Ажаніць нягрэшна
Ўвечары «Цярэшку».

Багата моладзі
У клуб заходзіць.

— Бацьку выбралі?
— Кіньце выбрыкі!
— А дзе свацця?
— Выбралі маці?

Бацькоў памалу —
У цэнтр залы.
Падкінулі на «ура»,
«Лявоніху»
Ян зайграў.

Аж перахапіла дых:
— Трэба сватаць маладых!

Маці ў чарадзе дзяўчатак,
Бацька хлопцам вельмі рады.
Ну, цяпер,
канешне,
Жэняць
«Цярэшку».

Хлопец з дзеўчынай
у круг —
Сарамлівы поціск рук.

— Ат, які дасужы!
«Лявоніху» кружыць.

«Цярэшка, ха-ху, ха-ху,
А што ў цябе ў мяху?..
Цярэшка,
цярэжыла
На печы не ўлежала».

Сталі ў круг цесны
Жаніхі,
нявесты.
Уперадзе маладых,
Як і мае быць,
сваты.

Хата ходзіць хадуном —
Бацька круціцца ўюном.

— Дзе ты, цаца? —
Маці ловіць бацьку.
У хаце —
Ажно дым.

— Цяпер слова маладым.

Стомлены дазвання.
Зноў выпрабаванне:
— Той за ўсіх лаўчэй,
Скочыць хто вышэй.

— Рукі счэплены?
— Хто лаўчэйшы?

Скочыў Ясь:
— Р-раз!
— Два!!!

— Адпачні, галава.

— Ну, ты, Ясь,—
Герой.
Танцуй з любой.

Аж расцвіў герой,
Закружыўся з дарагой.

— Ці ж вяселле ў вас?
Час даўно пайсці ў вальс.

Сваты закружыліся,
Хлопцы прахапіліся.

«Хоць у хаце цесна,
Запрашу «нявесту».

— Ой, позні час...
— Я праводжу вас...

Аж да пеўняў сяло
Заснуць не магло.

А на ранку з любай
Зноў да клуба.

Бацькі дзецям сваім:
— Шчасцейка, маладым.

Дзеці зычаць бацькам:
— Здароўечка вам.

— Каб вяселле ўвёсну.
— Ці будзеце хросным?

Грыміць застолле:
— Шчаснай долі!

Пары за аселіцу —
Блізкае вяселле.

Цярэшка, Цярэшка...
Арол
        ці рэшка?

Батлейка

Сыпануў снежань
З прыпола
снегу свежага.
Прыцярусіў ляды
На ганку —
каляды.
За спіной —
пиліпаўка.
Медавуха выпіта.

Адладзілі скрынку —
Будзе скарынка.
Ад'еліся батлейчыкі
Бульбы з алейчыкам.
Лёку кварту зранку,
Чухаюць патыліцу:
— Не задужа, Янка,
Тут загасціліся?

— Мо ў дарогу кропнуць?

— Каб табе лопнуць!
Ані мачыны.
Чым аддзячыш?

— Пераб'юся і так.
— Чалавек — дзівак.

— Была б дарэчы
Новая сустрэча.

Талент бог не астудзіць.
— Будзе!
— Будзе!

Зноўку дарога
Ад парога
Да парога.

«Дазволь, дазволь, гаспадар,
У новую хату зайсці,
У новую хату зайсці,
Па маснічынках прайсці...»

— Ці ж вы дзёгцем мазаны?
Разам!..

— Разам!..

«Ці не маеш, гаспадар,
Ў хаце лішняга бервяна?
Калі ёсць яно,
Дазволь высекчы яго.
Ці не маеш, гаспадар,
У хаце лішняга віна?

Калі ёсць яно,
Дазволь выпіць нам яго».

— У пору трапілі.
Давай, святочны трапар!

Несуладны хор
Напаўняе двор.

Хтось з-за хлева:
— Адам і Ева!

— Анёл з мечам
Гоніць прэч іх!

— Бач, ягняткі, пастух
Кланяюцца Хрысту?

— Памаўчы, не гавары —
Вунь выходзяць тры цары.

— Злосны Ірад
У ярусе вырас.

— З малым жанчына...
Плача, магчыма?..

— Вер не вер,
Выйшла Смерць...

Укленчыла дзятва.
— Гату, каб вас...

— Зараз Смерць і Чорт
Возьмуць цара ў абарот.

— Не верыў, Іван!
Бач, далоў галава?

— Пан з паненкай крывабокай
Вунь пусціліся ў скокі.

— Цяпер да рана
Скакаць Цыгану.

«Я цыган — маладзец,
Ні баярын,
Ні купец».

— Філімон з Салохай
Натаўкуцца троху.

— Вунь Васіль з даўбнёй.
Будзе ой-ёй-ёй...

— Вунь Антон Казу вядзець,
А каза не ідзець.

«Антон плача,
Антоніха скача».

Аж скрынка трасецца —
Рускі з туркам б'ецца.

Дзеці ўскочылі —
Паказ скончаны.

«Многія леты...»

Зноў пайшлі светам.

Вясельны карагод

А над лесам сонейка іграе,
Там мой брацейка коніка сядлае,
У яго мамулька пытае:
— Куды, мой сынку, паедзеш?
— Я ж паеду, мамулька, жаніцца.
— Не выбірай, мой сынку,
у карагодзе,
А выбірай, мой сынку, у агародзе.

(З народнага)

1. Сугляды

У хаце —
ляда лядам.
— Навошта нам сугляды?

— Патыліцу чухай,
Трымай востра вуха.
Абрус пад настольнік —
Для шчаснай долі.
Каравайны абрус —
З ладам-складам хаўрус.
Каханага да яе,
Як жалезам, прыкуе.

Бацька злосны,
Хмара хмарай:
— Значыць, пара?
— Значыць, пара!
— Ну, давай за стол,
Радня!
Што хадня
Да дня...

2. Запоіны

Барышы —
барышамі,
З вусамі
і самі.
Слухаць —
слухаем,
П'ём медавуху.

Піць —
        не піць,
Нішчымніцы
            не быць.
Не ведаць дзяўчыне
Суму й камлачынкі.
Сукенка шаўковая,
Пяцісценка
            новая.
Усё зрабіў
            у час
Звеннявой
            калгас.
Старшыня ўручыць
                    даў слова
Тэлевізар каляровы.

— Налівай, свацця!
— Поўны дом багацця!
— Каб шчаслівыя нашчадкі,
Як антоны,
            былі гладкі.

Госці змучаны...

На ганку —
            заручыны.

3. Заручыны

Лічы —
        навекі злучаны:
Як рой,
        гудуць заручыны.

— Каб саюз не зачах —
Па руках!

— Абгаворым, як быць.
— Колькі піць?
— Што піць?
— Не смяшыць жа сяло.
— Каб як мае быць было.
— Не па-людску будзе —
Не даруюць людзі.

Кожны пра сваё вядзе.
— А пасядзем дзе?
— А ці хопіць чарак?
— А ці досыць скварак?

Цешча ўзяла слова:
— «Волгу» б старшынёву.

— Не было б той бяды:
Абы добра
Маладым!

4. Дзявочнік

Касу сяброўкі
расплятаюць,
Сяброўкі
елку завіваюць.

— Як дачакацца ранку
Мне без Янкі?
Ох, наплачуся
Ў ахвоту
Я у зборную суботу...

Я чакаю,
як у сне.
Першы промень
у акне.
Каралавая раніца
Шашэрыцца,
туманіцца,
Набраклымі пупышкамі,
Асмужаная,
пырскае,
Трывожнымі надзеямі,
Як нядзеля,
надзелена.

5. Вяселле

Маўчанне тут
не лічаць золатам.
— За маладога!
— За маладую!

І ўсё ж такі:
— Не соладка! —
Госці лямантуюць.

— Каб жыццё
не зеллем горкім —
Мёдам стала
ўсім на радасць!..
— Горка!
— Горка! —
Ляціць за прысады.

Паспявае
каравай,
Паспявай —
налівай!

— Чарак не хапае?
— Конаўка пустая!

...Каравай падзялілі,
Чаркі асушылі.
Як фіранка,
Шызы дым.

— Добрай ночы
Маладым...

6. Пярэзвы

На пад'ём цяжкі,
як звер,
Перазоўны
чацвер.
Ды зноў,
як пір, пярэстыя
Вясельныя
пярэзвы.
Госці лёгкі на пад'ём —
Хоць конаўку нагбом!
Асіпла глотка —
Усё салодка.
Пярэзвы —
неразовы —

Ой ты,
месяц мядовы!
— Будуць жыць
шчасна!..
За шыбай —
дзень ясны.

Пабрацім

Я з прызнаннем не буду таіцца зусім —
Мне суседзяў зямля стала роднаю,
Блізкай.
Блізкім стаў мне і светлы Патсдам,
Пабрацім
Працавітага,
Мужнага Мінска.

Ён з нямецкай дакладнасцю будзіць гасцей,
Моцным чаем
І кавай гаркавай частуе.
Ледзь над Хафель-ракою пазначыцца дзень,
Да варштатаў,
Да струн-рыштаванняў прастуе.

Колькі шчасця ў агністых Крысціны вачах
Прачытаў на заводзе я
У Людвігсфельдзе...

Працавіты Патсдам
Новы вызначыў шлях.
Ён па вопыт у Мінск,
Як да сябра, едзе!

Варшаўская восень

Хоць над хвалямі хмары навіслі,
Што ёй дожджык,
Разважлівай паве!
Усміхаецца светла Вісле,

І спяваецца звонка Варшаве.
У сталіцы ўвесь дзень руплівы
Ад праводзін,
Сустрэч,
Агледзін.
У шлях праводзіць таксі руплівыя,
На заводы,
Будоўлі едзе.
Шумам вуліцы напаўняе,
І спрачаецца ў аўдыторыях,
Караблі свае выпраўляе
У далёкія экваторыі.
І таропка на золкіх ганках
Прызначаюцца зноў спатканні.
Усміхаюцца варшавянкі
Маладому
Рабочаму
Ранню,
Бо за хмарамі —
Неба просінь,
Сонцу шчыраму рассыпацца...

У варшаўскую
                    шчодрую
                              восень
Проста нельга не закахацца!

Агні Заходняга Берліна

Вокамгненна ліфт узняў у неба,
Дзе вятры на крылах сакаліных.
Бачу я за стужкай Шпрэе срэбнай
Шторм агнёў Заходняга Берліна.

Буйства звар'яцелага неону
Немагчыма сэрцу зразумець.
Хвошча,
Хвошча злосна шторм шалёны,—
Хвалям млосна ў мармуры гібець,

Вымкнуліся над азяблай аркай,
Быццам бы стракаты весні певень...

Хоць была ў агнях
І моц,
І яркасць,
Згадвалася ціхая няпэўнасць.

Пахне глеба...

Пахне глеба,
Як бохан подавы.
Пахне глеба
Салёным потам,
Пахне
Сінімі васількамі,
Пахне
Спелымі каласамі.
Пахне летам —
Добрай надзеяй
Земляробу —
Дабрадзею.

Пахне хлебам зямля,
Якой
Так нялёгка
                    даваўся
                              спакой.

4.

Цена хлеба

Цана хлеба

За сельмагам летнім ранкам
Жытам дыхае з палёў.
Корміць Марфа каля ганка
Хлебам
Тлустых галубоў.
Нахіліўся да бабусі:
— Шчодрасць не бянтэжыць вас?
— Н-не, таварышок, клянуся!
Пенсія у самы раз.
У панчосе маю грошай.
Я хваліцца не люблю,
Пажадаю, мой харошы,—
Хлеб да бохана скуплю!..

«Хлеб скуплю!..»
Згадаў я з болем,
Марылі ў далёкі год —
Толькі б хлеба,
Хлеба болей...
Голад падцінаў жывот.
З карткамі ў худых далонях,
Азалелым у чарзе,
За крамным
(Не тым, што сёння!)
Давялося маразець.

Я згадаў...
Парою весняй
Золь у полі.
Ветру грай.
Хлебаробы з дружнай песняй
Дбалі шчыра пра ўраджай.

Я згадаў...
Парою летняй,

Каб зярнятка не згубіць,
Самым працавітым,
Лепшым
Даручылі хлеб касіць.

Потам дыхала прыволле.
Потам дыхала зямля.
Хлеб —
Яго Вялікасць —
З поля
У засек трымаў свой шлях.
Потым — млын.
Над ім шчыруюць
Потым — хлебакамбінат.
Хлеб галубяць.
Хлеб віншуюць.
Боханы — у шчыльны рад!

Зарабіць на хлеб —
Паняцце
У нябыт сплыло навек.
Па патрэбе хлеб —
На шчасце! —
Мае сёння чалавек.

Хлеб —
О дзіва!
Рук тварэнне!
Як святейшаму свайму,
З пакалення
Ў пакаленне
Пакланяюцца яму.
І як горка,
Як балюча,
Калі ў наш складаны век
Пра цану Яго,
Пахучага,
Забывае чалавек.

Мы нялёгка набліжалі
Шчасця светлага вясну.
Мы з крывёю уваблалі
Хлеба
Існага
Цану!

Сякера за пазухай

Дзе падкова рэчкі сіняй
Вьслізнула за сяло,
Ў пяцісценцы — звон-хаціне,
Як у бога пад крылом,
Жыў ды быў адзін дзялок.
Звоняць з вобласці Хвядосу:
— З перамогаю, Хвядос!
Ты ж усіх пакінуў з носам —
Ў лідэрах дзесятак вёсен.
Руш наперад — вышай нос!..

І Хвядос, вядома, рушыць,
Бо загад — не жарты, брат.
Ён бары, дубровы трушчыць,
Дзе раней шумела пушча —
Стадыён для хлапчанят.

Прэміі яму, ўхваленні
Плынню плыткай у лясгас:
— Вы працуеце з натхненнем!
— Вы — узор для пакалення!
— Гонар!
— Брава!
— Ў добры час!..

Шасталі «парламенцёры»
Ў пяцісценны асабняк:
— Ды з такім арлом і горы!
— Ды з такім арлом і моры
Нам узяць,
Што плюнуць!..
— Так!
— Лесу трэба нам багата —
Выручай хутчэй, браток!..

Дываны плылі у хату,
Крышталі плылі у хату,
Каньячок
Плыў у раток...

На нарадах плёў заўсёды:
— Заўяраю я народ,

Што ў дугу сагну прыроду.
Мы дужэем год ад году,
Мы прыроду —
Ў абарот!

Браў, што ні дыхнуць,
Ні охнуць,
Безразважны гаспадар.
Ад «санвысечак» лес сохне
І пячкур у рэчцы дохне,
Птушка гіне і камар.

Слава розніцца ад «славы».
С л а в а —
Добрых спраў вянец!
Пыха ж
Ад нядобрай справы.
З ёй у дружбе зух рухавы.
Ды махлярствам
Ёсць канец.
Высветлілі ўсё, што трэба,
У лясгасе «Цёмны бор».
І чаму пасохла глеба,
І чаму сумнела неба,
Хто трындзеў на ўвесь прастор:
— Сцяг прыняўшы пераходны,
Завяраю я народ,
Што ў дугу сагну прыроду.
Мы дужэем год ад году,
Мы прыроду —
Ў абарот!

Стала ясна:
Ёй і охнуць
Не даваў той «гаспадар».
Ад «санвысечак» лес сохне
І пячкур у рэчцы дохне.
Звон сякер на ўвесь абшар.

...Зноўку яснядца нябёсы.
Зноў лясы —
На поўны рост,
Бо няма цяпер Хвядоса

У лясах зялёнакосых:
Прышчамілі злыдню хвост.
Сустракае лес гасцінна.
Адарыць заўсёды рад
Спевам,
Шчэбетам птушыным,
Водарам смалістых шат.

Дзе падкова рэчкі сіняй
Выслізнула за сяло
Ў пяцісценцы —
Звон-хаціне,
Як у бога пад крылом,
Болей не жыве дзялок.

Да такіх, як ён,
Дайшло?..

Чорныя сляды

Жаўранак у паднябессі,
Як сярэбраны званок.
Люба-хараша у лесе.
Гэ-эй, турыст,
Прыспешвай крок!
Дзіва — вось,
Перад вачыма.
Хай надзівяцца усе —
Сінявокая Айчына
Ў дзіўнай казачнай красе!
Непаўторная прырода,
Набірайся новых сіл!
Мне турысцкія паходы
Набліжалі небасхіл.

З кайстраю пудовай крочыў
Праз балоты,
Праз ільды.
Ды аднойчы
Пасля ночы
Ўзрушылі мяне сляды.
Чорныя сляды!..

Ля рэчкі
Хтосьці ўсмак пагасцяваў,
Дрэвы стромкія знявечыў,
Шкла,
Бляшанак накідаў.

Падабралася дружына
Заджынсованых хлапцоў.
Біцэпсы —
Нібы спружыны.
Твары —
Малако ды кроў.

Для камплекту дзве сяброўкі
З імі крочаць у паход.
Рукзакі на плечы лоўка,
І...
На пошукі прыгод!

Вось раскінула палатку
Каля ўспуджаных бяроз
Банда гультаёў звышгладкіх.
Сок з бяроз,
Як рэкі слёз.
Птаства — у глушэчу.
Зноўку
Рогат і за стрэлам — стрэл.

Не пераспяваць салоўку
Скрынку ў сотню дэцыбел.
Задрыжала наваколле
Ад галёкання,
Грымот.
Па-над лесам,
Па-над полем
Паплыло:
— Ш-шумеў чар-рот!..

Хутка полымя палала —
Чорны вэлюм у бяроз.
Больш зязюля не кувала,
Не было зялёных кос.

Перакрылі сеткай рэчку,
Ўсіх малявак —

На пясок.
Юшку з «Экстраю»,
Дарэчы.
Ды не ўцёк
Ад іх лясок.
Дружна паднялі сякеры:
— Э-эх, плячо, не падвядзі!
Кожны роў шалёным зверам:
— Долу, долу лес кладзі!

Крот —
У норку.
Прэчкі —
Пташкі.
У густы гушчар —
Алень.
— Га-ах! —
Турыст сп'янелы трахнуў
Пляшку
Аб смалісты пень.

— Ёсць! —
Вітае аднакашнік.

— Ёсць! —
Сяброўкі завялі.

— Ёсць! —
І ўвесь стары мурашнік
Паразнеслі па зямлі.

Потым — норы.
Потым — гнёзды
Нішчыць,
Як сушняк пажар,
Той турыст
Сівушна грозны,
Зеллем кінуты у жар.

А зрабі яму заўвагу...
— Ўміг у рог цябе скручу!
Станеш... фаршам,
Бедалага!..
Што я хачу!..
Я зраблю,

Ім не пропаведзяў трэба.
Што наўмыснікам давер?
Каб было блакітным неба,
За каўнер іх!
За каўнер!

Хай на ўсіх шляхах зялёных,
Дзе брыдота ў лес ідзе,
Дзень і ноч
Стаяць заслоны,
Адсякаюць шлях бядзе.

Люба-хораша у лесе!
Хай турыст прыспешыць крок.
Жаўранак у паднябессі,
Як сярэбраны званок...

Абнова

Бацькі падарылі
Марылі
Адрэз —
Па восеньскім полі
Даспелы агрэст.
Дачка ў атэлье
Неадкладна прастуе:
— Пашыць бы з адрэза
Сукенку якую...

— Цудоўны, красуня,
Ты маеш адрэз —
Па восеньскім полі
Даспелы агрэст.
Пашыем мы спраўна —
Крык моды —
Сукенку,
Бо робім усё мы
З выдатнай ацэнкай...

У тэрмін Марыля
Прыйшла па заказ:
— Прасіцъ прабачэння

Павінны мы ў вас,
Бо вам абяцалі —
Крык моды —
Сукенку,
Бо шыем усё мы
З выдатнай ацэнкай,
Ды вось...
Нам прабачце...
Не там разанулі...
Цяпер мы змайструем —
Крык моды —
Кашулю...

У тэрмін Марыля
Прыйшла па заказ:
— Прасіць прабачэння
Павінны мы ў вас,
Бо вам абяцалі —
Крык моды —
Кашулю,
Ды вось...
Нам прабачце...
Не там разанулі...
Хаця, нам прабачце,
Мы шыем сукенкі,
Мы шыем кашулі
З выдатнай ацэнкай.
Вы прэч адганяйце
Сумненні і сум!
Пашыем з адрэза...
Купальны касцюм.

У тэрмін Марыля
Прыйшла па заказ:
— Прасіць прабачэння
Павінны мы ў вас...
Купальны касцюм
Мы для вас абяцалі,
Ды зноў...
Нам прабачце...
Не там адразалі...
Хоць шыем мы спраўна
Касцюмы,
Сукенкі —

Усё, як належыць,
З выдатнай ацэнкай.
Кладзіце сумненні
І клопаты ў скрынку,
Мы зробім з адрэза —
Крык моды —
Хусцінку...

У тэрмін Марыля
Прыйшла па заказ:
— Нарэшце!..
Нарэшце парадуем вас!
Сяброўкам вы зможаце
Шчыра сказаць,
Што можна
Па густу ўсё ў нас заказаць.
Мы шыем сукенкі,
Кашулі,
Касцюмы.
І нашы кліенты
Не ведаюць суму.
Бо шыем рупліва
Касцюмы,
Сукенкі —
Усё, як належыць,
З выдатнай ацэнкай!
Пайшла з атэлье
У знямозе Марыля —
А як жа ацэняць
«Абнову»
Старыя?..

Пра выхаванне і выхавацеляў

Якраз па вясне
У энскім садзе дзіцячым
Была ў выхавацеляў
Справа гарачая —
Сабраліся спісваць
Старэнькія цацкі.

Навошта дзятве
Гэтым хламам займацца?
Учора ж на ранку
Завезлі ў той сад
Для кожнага
Лайку,
Наган,
Аўтамат!

— Ніяк не абыдзеш
Суровы статут,—
Сказала дырэктар.—
Знішчаць цацкі тут!..
— Адвезці далей?
— Я і чуць не жадаю!
А раптам...
А раптам іх хто пацягае?
Не трэба на сметнік
За горад імчаць.
Раз трэба спісаць —
Значыць,
Трэба знішчаць!

У заек абрэзвалі
Доўгія вушы
І з лялек вытрэсвалі
Ватныя душы.
Было так складана,
Было вельмі цяжка
Спярша
Адарваць галаву Чабурашку.
За справу ўзялася
Сама
Дырэктрыса
З сякерай,
Як тая цыркачка-актрыса!

Зламалі ўсе стрэльбы
І санкі пагнулі.
У кучу
Гаротныя цацкі сапхнулі.
Паставілі «галачкі»
У тлустым гросбуху —
Ад колішніх цацак —

Ні слыху
Ні духу!

Фіраначкі ў садзе
Пагойдваў не вецер —
За ўсім назіралі
Цікаўныя дзеці.
Усхліпвалі з болем,
І горка,
І цяжка —
Не вернецца болей
Да іх Чабурашка.
Не будзе Мядзведзя,
Ні Зайкі малога...

Маўчала малеча
Разгублена-строга...
Глядзеў на ўсё гэта
Я з сумам
І жалем —
Ў сабе
Выхаваццелі
Сэрцы знішчалі.

Падумаў:
«Як дзіка такое рабіць!..
Ці ж ім
Дабрыні
І пяшчоце
Вучыць?..»

Дыялог грыбніка і навічка

Мае кожная ўстанова
Усяведа-грыбніка.
Вунь ён
Фразай адмысловай
Агарошыў навічка,
Аглушыў,
Адвёў на покут,

І паехаў,
І пайшоў
Стылем нізкім
І высокім
Пра адметнасці грыбоў:
— Неяк, ведаеш, у полі
Напаткаўся баравік,
Можа, з пуд,
А можа, болей...
Я драбніцца не прывык!
А на поплаве Сымона
Рыжыкаў —
Ажно рудзіць!
Імі можна паўраёна
Пры жаданні накарміць.
А на дачы у сястрыцы
На газоне пад акном
Шапка вырасла ў лісіцы,—
Ну, не меншая, як дом!
А ля хаты дзед старэнькі
Вывеў шмат грыбных парод.

Быццам парсючкі, апенькі —
Просяцца ў вядро
І ў рот!
Ты ў грыбах пакуль «зялёны».
Навічка ў бяду не дам!
На балконе
Шампіньёны
Хутка выгадуеш сам!
Сыраежкі
І ababкі
Будзеш мець,
Як пяць у пяць!
Будзеш грэбці іх ахапкам.
Я люблю ўсім спагадаць!
І дапамагу парадай.
І дарогу пакажу.
На душы такая радасць,
Як на вучня пагляджу!
Самым запаветным словам
Навічка гатоў сустрэць.
Ды з такімі
Установе

Развівацца
І квітнець!..

Навічок перамінуўся —
Усяведа не суняць.

— Дзядзька,
Я не ў лес імкнуўся,
А каб тут
Праектаваць!..
Шчыра дзякуй за бяседу.
Ды няма чаго таіць:
Вопыт ваш
І вашы веды
Не для справы —
Для сям'і.

У тупіку

Чым дзяўчына стражэй,
Тым яна прыгажэй.
І даражэй.

Стала дзеўка — сівуха,
Як спасаўская муха.

А бацькі на хлапцоў наракаюць:
— Не па футры рукаў...

Яна згаджаецца.
І не знае на тое,
А футра якое?

Эмансіпацыя

— Ты абознік у мяне,—
Кажа жонка.—
Праз цябе маладосць мая пажоўкла...

Жонка —
Ведаю даўно —
Мае рацыю,
Бо ўсё ад яе...
Эмансіпацыі.

Я на сходзе з таварышам у зале,
А яе
У прэзідыум абралі.
Хваляць —
Рухае наперад авіяцыю.
Гэта ўсё, каб яе...
Эмансіпацыя.

Пакідае мне дачку аж на месяц:
— Адлятаю,
Дарагі мой,
На Месяц!
Хто ж заменіць мяне ў дэлегацыі?..
Гэта ўсё, каб яе...
Эмансіпацыя.

У гардэробе —
І «максі»
І «міні».
«Колькі грошай,—
Падумаў я,—
Гіне!»
Бачу —
Нараваў не нашых міграцыя.
І ўсё ад яе...
Эмансіпацыі!

Хоча дома,
На рабоце
Быць першай:
— Напішу,
Калі трэба,
І вершы!
Пачалася ў душы навігацыя —
Не прымае яна...
Эмансіпацыі.

Я не год
І не два жонку слухаў,

Ды сабраўся ў рэшце рэшт з духам.
Прачытаў ёй сягоння натацыю:
Да чаго давяла...
Эмансіпацыя.

Жонка выслухала мужа тыраду
— Будзь падобны на мяне,
Мая радасць!
Цягавіты заўсёды
Мае рацыю.
Тут зусім
Не пры чым...
Эмансіпацыя.

Радзімыя плямы

Песіміст —
Анёлак прама —
Са званіцы б'е сваёй:
— Вы супроць
Радзімых плямаў
Усчалі сапраўдны бой.
Не дзесятак год мы з Лізай
Поруч
У нагу ідзём.
Плямы
Ад капіталізму?..
Мы і з імі
Пражывём.
Што мяшчанства,
П'янства,
Хабар? —
Драбязою драбяза...

— Нават дробязь
Нам не сябар,—
Песімісту
Я сказаў.—
З хамам,
З лайдаком —

Не знацца,
Каб у Заўтра
Не прайшлі:
Імем светлым
Будзе звацца
Наша Заўтра
На зямлі.
Завядзе п'янчуга
Сварку —
Мы п'янчугу
Ў абарот,
Бо хаўрусу з хмельнай
Чаркай
Не даруе
Наш народ.

Бракаробу мы адкрыта
Скажам:
— Брак —
З дарогі вон!
Крама вашая
Прыкрыта,
Бо другі ж у нас
Закон.

Наш закон —
На варце шчасця
І святла
Наступных дзён.
Бо мы ў радасцях,
Напасцях
Гартавалі
Свой Закон.

Крок да явы
Спорны самы:
Ў будучыню
Нам
Ісці,
Каб ні плям,
Ні нават плямак
Не страчалася
У жыцці!

5. Белыя берагі

Паэма-хроніка

Белыя берагі

Паэма-хроніка

Ленінскаму камсамолу Беларусі — прысвячаю.

Аўтар

Пралог

А над намі муры.
А над намі муры залатыя.
А пад намі — рака.
Быццам чыстая песня яна.
Гэта значыць, над намі —
Улюбёнка стагоддзяў — Сафія.
Гэта значыць, пад намі
Бяжыць і смяецца Дзвіна.
Бачыш?
Вунь, быццам пена, бялее пагорак.

Бачыш?
Гмахі нагадваюць стрэлы дзіцячых ракет.
Гэта — рупны завод,
Гэта — новы наш ранішні горад,
Дзе твой бацька быў першы рабочы
І першы рабочы паэт.

Не мастак я да казак —
Ты ведаеш гэта даўно.
Расказаць пра заморскія цуды
Наўрат ці мне ўдасца,
Мне б, як горад,
Узвесці паэму адно,
Дзе ўсё —
Нібы ў жыцці,
І дзе ўсё —
Як у казцы.

Я да кроплі апошняй
Улюбёны ў свой ранішні горад.
І няхай на праспектах
Лютуе і стогне зіма,
Бачу горад вясновым.

Са мной ён, як сябра, гаворыць,—
Усміхаецца шчасце маё рукатворнае
Ў сонечных светлых дамах.

Не шукаў я рамантыкі
У дзіўных краінах далёкіх —
Хоць карцела пабачыць
Крутыя дарогі зямлі.
Мара, пэўна б, збылася,
Ды ў родным краі сінявокім
Над Дзвіной будаваць нафтаволат
Аднагодкі мае пачалі.

Мы былі верхалазы,
Былі землякопы і цеслі.
Нам сухмень і мятлюгу,—
Усё давялося спазнаць.
І ў змаганні сяброўкай надзейнай
Была камсамольская песня,
Неадольная прага —
Горад мары сваёй збудаваць.

Я па звычцы старой
Кожны дзень свой шчасліва пражыты,
Белым-белым каменьчыкам
У тэрмін заўжды адзначаў.
Сёння гляну ў — Дзвіны берагі
Ў белым снезе нібыта.
Значыць, [redacted] недарэмна
Пакутваў, спяваў, працаваў!

Па начах
Доўга вокны гарэлі мае адзінока.
«Акадэмік» мянушку
Мне вясёлыя хлопцы далі.
Я над кнігамі чах,
Ну, а сэрца далёка-далёка
Мяне клікала ў шлях —
Сваё шчасце знайсці на зямлі.

Мы былі верхалазы, бетоншчыкі...
Так, мы жылі недарэмна.
Мы хацелі, каб кожнага мара збылася,—
Дзіва-горад устаў.

Хлопцы так і не ведалі,
Што па начах я паэму,
Дзе ўсё —
Нібы ў жыцці,
І дзе ўсё,
Як у казцы,
Складаў.

Частка першая

Інтэгралы на цэгле

1

Палатачны гарадок над пакручастай стромай Заходняй Дзвіны. У парусінавых буданах — і кантора будаўніцтва, і камсамольскі штаб, і рэдакцыя шматтыражкі. З палаткі чутны галасы перагавораў па рацыі: «Як справы на пляцоўцы?» І адказ: «Будаўніцтва, як і планавалася, пачата 7 чэрвеня 1958 года». «Дзякую!» — трашчыць рацыя. Насустрач адзін аднаму выходзяць Кацця Верас і Валерый Вятрун.

Каця
(радасна)
Валерка!

Валерый
Каця?.. Добры дзень, Кацюша!
(Імкнецца абняць дзяўчыну, але яна адхінаецца.)

Каця
Ну вось, ты і прыехаў. Малайцом!
Ці ж маладосць палохае дарога?..
Адразу павяду да Васіля.
Да Беражкова... У яго брыгада —
Адна сям'я... Ты прыжывешся тут.

Валерый
(ціха)
А ты?.. А ты ці рада, што прыехаў?

Каця
Я проста дужа рада за цябе...

(пасля паўзы)
А ты не думай — Нафтабуд дазволіць
Табе рабіць,
Як мокрае гарыць.
Бо тут не школа, дзе Вятрун урок
Сам выбіраў — пайшоў ці перадумаў...
Надумаў і з дзетдома збег Вятрун...
(Углядаецца ў вочы Валерыя.)
Аднекуль, можа, збег цяпер таксама?

Валерый
(перамінаецца)
Я, Каценька, прыехаў, каб з табой...
Каб разам... Каця, ты не адказала,
Ці рада ты?

Каця
(быццам не пачуўшы яго)
Ты зразумееш тут,
Што значыць новы горад будаваць,
Завод узводзіць...
Ты — не сузіральнік,
А творца паўнапраўны усяго!
У брыгаду Беражкова папрашу,
Каб залічылі...

Валерый
Што ён, бог які?

Каця
Ён больш, чым бог!
У баявой брыгадзе
Нарэшце чалавекам станеш ты.
Не будзеш... Ветруном...

Валерый
А што, не скажуць:
Па блату ўладкавала зямлячка?

Каця
Я ўсё-ткі камсамольскае начальства.
Зямляк прыехаў —
трэба спагадаць.

Валерый
(апусціўшы галаву)
Дзеля цябе прыехаў я, Кацюша...

Каця
Дзеля мяне?..
(бярэ яго за руку)
Пайшлі! Хадзем хутчэй!..

Каця і Валерый паспешліва выходзяць.

2

Над стромай пад разгалістай бярозай — хаціна Яніны Плаксы. Старая выходзіць на ганак, слухае гул матораў, углядаецца ўдалячынь.

Яніна
(хрэсціцца)
А божухна, машын такая процьма
Наехала, нібы з усёй зямлі...
Шкада, Даніла мой не дацягнуў
Да гэтых дзён... Так і памёр пры думцы:
«Той анжынер прыезджы — балбатун.
Бо ці ж цвярозы чалавек паверыць —
Ля нашай Слабады — нафтазавод?!
Гаворка гэта — смех адзін, дый толькі».
Цяпер Даніла вокам бы зірнуў
На горад белакрылы над Дзвіною,
На справы рук людскіх...

Недзе блізка прагула машына, спынілася.

Васіль
(здаля)
Ці ёсць тут хто?

Яніна
Я тутацька!

Васіль
(выходзіць)
А-а, цётачка Яніна!
Я не адзін.
Са мной яшчэ — сябры.
На Нафтабуд прымчала папаўненне.

Выходзяць Валерый Вятрун і Віктар Машкоў.
Ставяць кайстры на ганак.

Ці не ўзялі б вы пакватараваць,
Бо з інтэрнатам цяжка.

Яніна

Добра, добра!..

Васіль
Вось той цыбаты Віктарам завецца.

Віктар
Па прозвішчу Машкоў.

Васіль

А той куртач —
Валерый.

Валерый

Я — Вятрун.

Васіль
Дык, значыць, згода, цётачка Яніна?

Яніна
Пакуль дамок Яніны Плаксы ёсць,
Вядзі сюды усю сваю брыгаду...
Я зараз сырадою прынясу.

Васіль
Няварта, можа?

Яніна

Я, як стой, сыночкі.
(Выходзіць.)

Валерый
Якая прыгажосць!..
Эдэм сапраўдны!..

Віктар
(з'едліва)
Рубель на цягнічок — і прама ў рай!
Цікава, што праз тыдзень заспяваеш?..
Эдэ-э-эм!..

Васіль
(абрывае)

З паўабарота годзе вам
Заводзіцца.

Віктар

Мы ж любячы...
Ад сэрца.

Недзе ўдалечыні варухнуўся гром.

Валерый
(спявае)
Дожджык, дожджык, секані,
Я паеду на кані...

Васіль
Метэарыт табе на язычок.
Не зведаў паху поту...

Віктар
(перадражніваае)

Дожджык, дожджык...
Ды Ветруну здалося, што вось-вось
Прытэпае на Нафтабуд матуля.
«Валерачка,— прамовіць,— мой сынок.
Змарнеў, схуднеў... Ды што яны з табой
Зрабілі, бессардэчныя?!»

Валерый
(рэзка)

Даволі!..
Дзетдомаўскі я...

Віктар
(вінавата)

Ты, стары, прабач...
Не ведалі ж... Ты мне прабач, Валерка.

Яніна
(вяртаецца з гарлачом малака)
А вось і я, сыночкі.

Васіль

Вы дарма...

Яніна
Папіце на здароўе сырадою!
Пакуль мая Лысуха — любата,
Каб не сурочыць — поўная даёнка.
Сілкуйцеся... Прымервацца дарма,
Васіль, старэйшы ты — частуйся першым.

Васіль
(бярэ гарлач, п'е)
Цудоўны сырадой... Давай, Валер.
Саромецца даволі.

Валерый
(п'е малако)
Вельмі смачна!
(Перадае гарлач Віктару.)

Віктар
(п'е)
Не сырадой, а сонечны нектар.

Яніна
Няхай ідзе у сілу вам, сыночкі.

Васіль
(пачуў, што за хатай спынілася машына)
Прыехалі за намі. Нам пара.

Голас
Ну, годзе, беражкоўцы, загараць!
Хутчэй выходзьце! Нас бетон чакае.

Васіль
Іду.

Віктар
Ідзём.

Валерый
Спяшаемся.

Васіль
Ляцім!..

Хлопцы выходзяць, пакінуўшы на ганку кайстры.

3

Утульны інтэрнацкі пакой. Прытуліўшыся адна да адной, сядзяць Каця Верас і яе сяброўка Марына Супрун.
Ціха спяваюць.

Ой, рэчанька, рэчанька,—
Заспявала дзеванька.
Ай, люлі, люлі, люлі,
Заспявала дзеванька.

А таму, што малада,
Вішняй расцвіла ў садах,
Ай, люлі, люлі, люлі,
Вішняй расцвіла ў садах.

А таму, што ўсюды май,—
Адказаў ёй рэхам гай.
Ай, люлі, люлі, люлі,
Адказаў ёй рэхам гай.

А таму, што вочы сіні,
Пакахаў яе хлапчына.
Ай, люлі, люлі, люлі,
Пакахаў яе хлапчына...

Каця
(уздыхае)

Марынка... Эх, Марыначка... Дзяўчаты
На танцы падаліся... Мы ж з табой
Адседжваемся тут.

Марына

Сама ж прасіла,
Каб не сустрэцца часам з Ветруном.

Каця

Сказаць я не асмелюся, што хлопец
Другі мне падабаецца.

Марына

Скажы.
Навошта чалавеку спадзявацца?
Навошта нудзіць хлопцаву душу?

Каця

Марынка, зразумей, дзеля мяне
Валерый прымчаўся на будоўлю.
Скажы яму ўсю праўду, і, мабыць,
Сарвецца з месца, кінецца па свеце.
Гарачая у хлопца галава.
Надзея на брыгаду Беражкова.
Здружылася, нібы адна сям'я.
Як стане цяжка, падтрымаюць тут жа,
Ніколі ў крыўду сябра не дадуць.
У іх такі закон.

Марына

Закон — законам,
Але ў жыцці і выключэнні ёсць.
А твой Вятрун заўпарціцца, і хлопцы
З ім, наравістым, рады не дадуць.
Але ж і сітуацыя... Нібы
Сам брыгадзір дарогу пераходзіць
Валерыю твайму.

Каця

Які ён мой!

Марына

Валерка слаўны хлопец.

Каця

Так, някепскі,
Але бліжэй да сэрца Беражкоў.
Прыгожы, працавіты і сумленны —
З ім я гатова хоць на край зямлі!

4

Будаўнічая пляцоўка. Аднатонна гудуць вібратары, рыпяць вежавыя краны. Зрэдку чуюцца каманды: «Майна!», «Віра!».
Васіль Бераж коў спускаецца з рыштаванняў. Да яго падыходзіць Сымон Каўтыга.

Сымон

Таварыш Бераж коў!

Васіль

А-а, ты, Каўтыга!
Што робіш на пляцоўцы ў гэты час?
Не спіцца ветэрану?

Сымон

Годзе, годзе!
Які я ветэран. З табою мы
Прыехалі сюды амаль што разам
І ставілі палатку разам тут,
Закладвалі падмурак самы першы...
Ты выклік на спаборніцтва прымай!
(Пераміпаецца.)
Памераемся сіламі у працы.

Васіль
Спаборніцтва?

Сымон

Ага.

Васіль

З брыгадай я
Параіцца павінен.

Сымон

Што брыгада.
Ты — галава. Табе і вырашаць.

Васіль
Узважыць і прадумаць неабходна
Усё як след.

Сымон

Тваім сябрам прасцей.
Ім што губляць. Часовыя яны.
Дыпломы у кішэні — і цю-цю,
Бывай, бывай, ударная будоўля,—
Заводскі цэх гаспадароў прымай!..
Ну як?

Васіль

Сказаў, брыгадай абмяркуем,
Узважым «за» і «супраць».

Сымон

А шкада,
Што не прывык рашаць ты самастойна
І дробязі.

Васіль

Спаборніцтва, Сымон,
Не дробязі... Працуем мы сумленна —
Не за рубель.
І людзі вырашаць
Павінны з кім спаборнічаць, змагацца.

Сымон

Шкада, шкада. Ат, ледзьве не забыў.
Вось, падпішы.

Васіль

Што гэта за паперкі?

Сымон

Бетон. Вы ж залівалі «башмакі»
На галаўной учора устаноўцы.
Дайшло?

Васіль

Даходзіць.

Сымон

Вось і падпішы.
Тут роўна трыццаць тры кубы бетону.

Васіль
(дастае з кішэні запісную кніжку, гартае)

Ты не спяшайся. Дай удакладню...

Сымон

Навошта ўдакладняць? Усё тут ясна.
Я адзінаццаць ЗІЛаў пасылаў.
Па тры кубы. І ўся навука.

Васіль
(рэзка)

Хопіць!
Не адзінаццаць ЗІЛаў — толькі шэсць.

Сымон

А ты пішы! Не буду вінаваты.
У даўгу не застануся.

Васіль

Замаўчы!

Наконт прыпісак я заўжды жалезны.

Сымон

Закінеш — знойдзеш. Падпішы хутчэй!

Васіль

Хутчэй на тваім твары распісацца?

Сымон

Палохаеш?

Васіль

Не, праўду гавару.

Сымон

Паскарджуся, і кропка.

Васіль

Хоць Хрыстосу!..

Сымон

Усюды мне паверaць.

Васіль

Прэч з вачэй!

Сымон

Збіраешся падрэзаць план?

Васіль

(дае затрэшчыну)

Вось, шкурнік,

Табе адна машына!
Даць яшчэ?

Сымон

(уцякае)

Ты хуліган!

Васіль

Чакай, чакай, Сымоне,

Гаворку пра спаборніцтва плясці
Ты быў ахвочы. Вынікі падводзім!

Сымон

Савецкая улада не дазволіць
Табе, малойчык, рукі распускаць.

Васіль

Ах ты, слімак!

Сымон

І сам жа не святы.
Брак нарабіў — бетон на дошкі выліў.
Я ўсё раскрыю.
(Знікае.)

Васіль

Ты бяжы, бяжы!
Заводзіць пра спаборніцтва гаворку,
А сам...

Каця

(выходзіць)

Васіль!

Васіль

Кацюша?!

Каця

Нейчы цень
Усхваляваў цябе, і не на жарты.

Васіль

Салодкую дыскусію правёў
З Каўтыгам.

Каця

А навошта столькі нерваў?

Васіль

Мне ліпавыя рэйсы падаваў
На подпіс. Бач, «не высахне за мною».

Каця

Даўно нячысты на руку Сымон.

Васіль

Табе адкуль вядома?

К а ц я

Ды Марына
Усё мне расказала пра яго.
Яны з Каўтыгам гэтым землякі.
Ліпучыя занадта ў мальца пальцы,
Ды па зубах ніхто не адхадзіў.

В а с і л ь

Не. Адхадзілі.

К а ц я

Ці не ты?

В а с і л ь

Я, Каця.

К а ц я

Ну вось, і зноў ты кашу заварыў.

В а с і л ь

Вядома, па галоўцы не пагладзяць.

К а ц я

Аргвывадаў чакай.

В а с і л ь

Перажыву,
Бо ў мяне ёсць ты...

К а ц я

Васіль, Васіль мой.
Ці ж гэтак усё проста у жыцці?
Кахаемся з табою мы, а людзі,
Ці ўсе яны шчаслівыя?

В а с і л ь

Ты што?
Не верыш?

К а ц я

Веру.

В а с і л ь

Што ж тады?

Каця

Валерка.

Васіль

З яго напраўду выйдзе будаўнік.
Сур'ёзны будаўнік.
Ды толькі ён
Ваўком апошнім часам пазірае
У бок мой.

Каця

Ён прыехаў з-за мяне.

Васіль

Цябе?.. Цябе?!. Ніяк не разумею.

Каця

Васіль, ты ўсё павінен зразумець.
Валерый, ён ні ў чым не вінаваты.
Дзетдомаўскі... І ў свеце ў яго
Няма нікога. Ты, Васіль, павінен
Яму дапамагчы... І зразумець...

Васіль
(рэзка)

Умоў цяплічных я ствараць не буду,
Хаця Вятрун і падапечны твой.

Каця

Васіль.

Васіль

Не будзем больш. Не будзем, Каця.
Без чулых слоў пагана на душы.

5

Прыцемнены пакой. Валерый Вятрун і Віктар Машкоў спяць. Раптам Віктар устае з ложка, запальвае святло, нахіляецца над Валерыем.

Віктар
(ціха)

Валерка, падымайся! Брыгадзіру
Пра той «башмак» бы варта расказаць.

Так вось і так. Ці ж ведалі, што «плёхне»
Шафёр бетон на дошкі. Уставай!..
Што «запаролі» мы «башмак», даруйце.
Мы выправіць гатовы гэты брак.
Валерка!

В а л е р ы й

Ну-у...

В і к т а р

Валерка, падымайся!

В а л е р ы й

Ну, што табе?

В і к т а р

Забыўся пра «башмак»?
Удвух папраўім.

В а л е р ы й

Га-а?

В і к т а р

Цішэй, збірайся!
Бо заўтра будзе позна. Стане ўсім
Вядома — беражкоўцы «запаролі».
А гэта ж мы...

В а л е р ы й

Не мыкай, як цяля!

В і к т а р

Далі ж мы слова.

В а л е р ы й

Мне пляваць на слова!
На гонар наш і планы — напляваць!

В і к т а р

Валерка!

В а л е р ы й

Напляваць!

Чуюцца паспешлівыя крокі. У пакой уваходзіць В а с і л ь.

В а с і л ь

Чаму не спіцца?

Віктар
Пагутарылі проста.

Васіль
А пляваць
На гонар наш, на планы хто збіраўся?
Ды што ўгаворваць!..
Цёмную яму!

Валерый
За што такая злосць?

Васіль
Яшчэ пытае!

Валерый
Я... не... заўважыў... дошак...

Васіль
Хлусіш ты!
Заўважыў, толькі думаў сыдзе неяк.
Ды, бачыш, не сышло.

Валерый
Я не хацеў!

Васіль
Чаму ж маўчаў? Адразу не прызнаўся?

Валерый
Баяўся, будзе выгадна табе
Пазбавіцца ад Ветруна.

Васіль
Э-эх, нюня!
Пазбавіцца...

Валерый
Ты помсціш, брыгадзір!..
За Кацю помсціш... Проста выжыць хочаш
Мяне з брыгады. Дык я сам пайду.

Васіль
Ты глупства мелеш.

Віктар

Глупства.

Валерый

Я знікаю...

(Выходзіць.)

Віктар

Мо збегаць і вярнуць яго, Васіль?

Васіль

Сам вернецца, як галава астыне.

Настойлівы стук у акно. Васіль і Віктар прыслухоўваюцца.

Віктар

Хто б гэта мог?

Васіль

Ты паглядзі.

Віктар

Прараб!

Васіль

Што ж, адчыняй!

Віктар

Заходзьце, калі ласка!

Астрэйка

Не спіце?.. Дагуляліся, сынкі?

Васіль

Што здарылася, можна растлумачыць?

Астрэйка

Гы-ы... Ён яшчэ пытаецца?.. Сымон!
Кулачны бой твой!

Васіль

Ён жа прахадзімец!

Астрэйка

Так, прайдзісвет і п'яніца... Але
Не след перавыхоўваць кулакамі.

Васіль

Ды я...

Астрэйка

(перадражнівае)

Ды я... Гаворкі тут няма.
От, нарабіў.

Васіль

Не цалавацца ж з гадам.

Астрэйка

Рукам бы волі не даваў... Баец!
Хто даў такое права?.. Камсамолец!..
З брыгадай вашай гора мне стае...
(пасля паўзы)
Чаму не спіце?..

Віктар

Думаем пра заўтра.

Астрэйка

(строга)

Спаць неадкладна!.. Раніцай калом
Вас не падымеш.
(Васілю)
А з табой размову
Яшчэ працягнем, мілы чалавек.

Выходзіць.

Васіль

Вясёленькая ночка нам прыпала.
Збірайся на заводскую хутчэй!
Да дня мы пераробім.

Віктар

Я гатовы!
Хадзем!

Васіль

І крыва ж усміхнууся лёс!

Сябры выходзяць у цемру ночы.

6

Ноч. Пакой Сымона Каўтыгі і яго дружбака Аляксея — «мазіста». На добрым падпітку яны сядзяць за сталом. Аляксей бярэ гітару, трэнькае па струнах.

Аляксей
(спявае)

Ой, п'яны я, п'яны,
Гарэлкі напіўся,
Вараному коніку
На грыўку зваліўся:

— Ой, коню мой, коню,
Конь мой вараненькі,
Парай мне, коню,
Бо я маладзенькі.

— Што я буду раіць,
Ты сам тое знаеш.
Не любі чужых жонак,
Бо ты сваю маеш.

А чужая жонка,
Як асіна горка.
Твая ж маладзенька,
Як мёд саладзенька.

— З сваёй пасваруся —
Розуму набуду.
А з чужой сайдуся,
Дык усё забуду.

Сымон

Ты, Лёшка, граеш здарава. Артыст!

Аляксей

Стараюся, стараюся, Сымоне.
Чаго не зробіш дзеля брыгадзіра,
Як ты, такога.

Сымон

Дружа, дарагі.
Люблю цябе я, Лёшка, як сябе.
(падымае чарку)

На разе!

Чокаюцца. Стук у дзверы.

Аляксей
(злосна)

Непавага да рабочых.
І ляснуць не даюць...

Сымон

Заходзь, заходзь!

Валерый
(уваходзіць, перамінаецца)

Мне можна?.. Добры вечар!

Сымон

Добры вечар!

Каго мы бачым, Лёшка! Паглядзі!
Парламенцёр ад Ваські Беражкова!

Аляксей
(з'едліва)

Мірыцца «акадэмік» захацеў?

Сымон

Заўсёды ў свеце праўда пераможа.

Аляксей

Мірыцца захацеў?

Валерый

Я назаўжды
Пакінуў беражкоўскую брыгаду.

Сымон

Пакінуў?

Аляксей

Як?

Валерый

Пакінуў назаўжды.

Аляксей

Табе так і паверылі.

С ы м о н

Жартуеш?..

А л я к с е й

А заўтра пяты Васілю лізаць
Уранку падасіся.

В а л е р ы й

Не падамся.

А л я к с е й

Рассыпаліся мы перад табой.

С ы м о н

(Аляксею)

Ты, цыц! Напоўні чарку чалавеку.

(Валерыю)

А да мяне ў брыгаду ты б пайшоў?

В а л е р ы й

Пайду...

С ы м о н

Не прагадаеш?

А л я к с е й

Не пралічыш?

В а л е р ы й

Якая мне выгода тут... Абы...
Няма другога выйсця....

С ы м о н

Тут і кропка.
Тады займай вось ложак ля сцяны.
І жыць, і працаваць мы будзем разам.

А л я к с е й

(Валерыю)

А за прытулак дзякуй.

С ы м о н

(Аляксею)

Замаўчы!

Валерый

Спагада грэе.

Сымон

Ды пра што гамонка...

Аляксей

А дзякуй мне?

Сымон

(Аляксею)

Заткніся, замаўчы!

Аляксей

(спявае)

Ой, п'яны я, п'яны,
Гарэлкі напіўся...

Сымон і Валерый чокаюцца, п'юць.

7

Будаўнічая пляцоўка. Звон рэйкі — сігнал абедзеннага перапынку. З рыштаванняў спускаюцца Васіль, Віктар, Каця.

Васіль

Абедзенны ў правы свае ўступае.
Студэнцікі, ў сталоўку!.. I жвавей!..
А то пакуль датэпаеце, лёдам
Прыхопіць боршч. Пагрэйцеся ядой!

Віктар

Я за абедам папацець не супраць.
(Васілю)
Ты застаешся?

Васіль

Справы, Віктар.

Віктар

Так...

А можа, ўсё ж чаргу мы патрымаем?
Падзякуеш.

Васіль

Я застануся. Не.

Каця
І мне пярэчыш?

Васіль

Ты даруй, Кацюша...
Мне сапраўды.

Каця

Тады давай, дзярзай!

Васіль
Што ж, буду...

Каця выходзіць. Васіль разгортвае чарцяжы.

Т-так... Здаецца, усё дакладна.

Паяўляецца Астрэйка.

Астрэйка
Не ведаў... Цэгла ў ролі канцпрылад
Яшчэ адну саслужыць людзям службу!
На цэгле інтэгралы!..

Васіль
(падымае галаву)

А-а, прараб...

Астрэйка
Чаго не папрыдумвае студэнцтва.

Васіль
Ды вось, прараб, экзамены у нас,
А розных спраў і шуфлем не раскінеш.
Даводзіцца і дзень і ноч карпець
Над кніжкамі і чарцяжамі.

Астрэйка

Трэба!..
О-о, каб я меў паэтаву душу!
Паэму пра брыгаду напісаў бы.
Пра інтэгралы на цаглінах... А-а?..
Жыццё ідзе наперад... Чуеш, чуеш?
Завод бетонны голас падае.

Васіль
(задумліва)
Пайшоў завод бетонны?

Астрэйка

Што так сумна?

Васіль

Бо нам пакуль даводзіцца сядзець
На другарадных цэхах.

Віктар

(горача)

Тыл, ці што мы?

Каця

(уваходзіць)

Не даяраюць нам.

Васіль

Мы горш за іншых?

Астрэйка

От, адвакаты.

Віктар

Тыл мы сапраўды?

Астрэйка

А ў тыле пакідаюць лайдакоў?..
Ці палахліўцаў?

Віктар

Не.

Астрэйка

Кажы, даказвай.

Каця

Нас на перадавую час даўно.

Астрэйка

Перадавую?

Васіль

Так.

Каця

Хутчэй пашліце!

Астрэйка
Усё сказалі?

Васіль
Усё.

Віктар
І да канца.

Астрэйка
Я зараз і прыйшоў, каб папярэдзіць,
Што з заўтрашняга дня...

Васіль
Ура!.. Ура-а-а!..

Віктар
Няхай жыве Астрэйка!

Каця
Самы мудры!

Васіль
І самы дабрадзейны!.. Наш прараб...

8

Зноў пакой Сымона і Аляксея. На сцяне аднатонна цікаюць ходзікі. Сымон, як заўсёды, на падпітку, сядзіць за сталом. Перад ім — пляшка гарэлкі. На ложку Валерый пералічвае грошы.

Валерый
Чым не аванс?.. Аванс, кажу, салідны.

Сымон
Пра што ты?

Валерый
Што аванс як мае быць.
Раней я і не бачыў столькі грошай.

Сымон
Га-а!.. У мяне, браток, заўсёды так.

В а л е р ы й
Мне б гарнітур прыгожы, чаравікі.
Пакуль капейка ёсць...

С ы м о н
Не гарнітур
Сапраўднага ўпрыгожвае мужчыну,
Не чаравікі... Лепшым кан'ячком
Каб патыхаў.

В а л е р ы й
Я ехаў не па гэта.
Сапраўдным чалавекам ехаў стаць.

С ы м о н
Высокіх слоў і я насыплю кошык.
Табе вось гэта трэба.
(Працягвае бутэльку.)
Налівай!

В а л е р ы й
Не хочацца мне болей. Можа, хопіць?

С ы м о н
Не паважаеш?.. Ды з такім бугром
Нідзе не прападзеш.

В а л е р ы й
Вы вельмі добры.

С ы м о н
(з'едліва)
Не хочацца... Яшчэ ў маім жыцці
Выпадку не было, каб стограмовік
Не мелася жадання прапусціць.

В а л е р ы й
Зусім абрыдла гэтая атрута.

С ы м о н
Валерка, кінь!

В а л е р ы й
Сур'ёзна я кажу.

Сымон
А я ж табе... Нібыта бацька родны...
Ўзяў у брыгаду?

Валерый
Дзякуй!

Сымон
І ў пакой...

Валерый
Вам дзякуй, што ўзялі.

Сымон
Ну, а заробкі
Вышэйшыя у трэсце хто зрабіў?..

Валерый
Вы ўсё!.. Усё вы!..

Сымон
Ды ты б у Беражкова
Мазгі сушыў. І тры рублі за дзень
Заробку б меў... А тут аванс — заўважыў?
З цябе і... чалавека... я... зраблю...
Г-героя... п-працы...
(Засынае.)

Валерый
Але ж як душна тут!
Як брыдка тут! І не стае сяброў!..

Адчыняе фортку. У пакой урываецца шум горада.

9

Гарадская вуліца. На аўтобусным прыпынку стаіць Марына Супрун. Паяўляецца Валерый Вятрун.

Валерый
(узрадавана)
Як добра, што сустрэў цябе, Марынка!
Што здарылася ў вас? Я не магу
Знайсці Кацюшу ўжо каторы тыдзень.

Марына
Табе не трэба больш яе шукаць.
Яна кахае...

Валерый
Беражкова?

Марына
Праўда...
А ты скажы, Валерый, як жывеш?
Як твае справы?

Валерый
Ды табе вядома.
З брыгады хлопцы выперлі мяне.

Марына
Ты хлусіш!.. Ты пайшоў сваёю воляй.
Падаўся да хапуг. Ты — дэзерцір!..
Ды ведаеш, Сымон твой з Аляксеем
У вёсцы штосьці ўпотай прадаюць?

Валерый
Адвозяць? Прадаюць? Ты што гаворыш?

Марына
Прыгледзься пільна ты да іх, Валер.
А лепш табе б вярнуцца у брыгаду
Да Беражкова.

Валерый
Ведаю. Я сам,
Сам ведаю...

Марына
Я ўсё хачу як лепей.
Падумай. Цябе прыме Беражкоў...
Дарэчы, вунь ён... У праблемах вечна.

Васіль
Валерый, прывітанне!

Валерый
Мой паклон!

Васіль
Не бачыліся з месяц....

Марына
Я пабегла.

Валерый
Прызнайся, згаварыліся з Марынай
Мяне сустрэць?

Васіль
Цябе шукаў я сам.
Ты некуды зусім прапаў, Валер...

Валерый
Цябе таксама ладна я не бачыў.

Васіль
З работы прама — у дружыну, ў штаб.
Завёўся злодзей хітры, як лісіца.
Штоночы прападае рухавік.
Злавіць бы нам...

Валерый
Міліцыя навошта?
Яна хай ловіць...

Васіль
Нашае ж дабро.
Маё, тваё...

Валерый
Няпраўда!.. Нічыё ўсё.

Васіль
Відаць, Каўтыга лічыць так заўжды.

Валерый
Каўтыгу кінь!..
Сам чысценькі, анёлак?

Васіль
Дарэмна ты, Валерый.

Валерый
Хопіць вам...

Васіль
Не соладка табе,
што краем ходзіш.

Валерый
Давай не будзем...

Васіль
Будзем!.. Будзем!.. Вось...
Вяртайся ж у брыгаду. Мы ж хацелі
Вучыцца, працаваць адной сям'ёй.

Валерый
Няпроста гэта.

Васіль
Толькі дужа трэба!
А хлопцы зразумеюць. Ты павер...
Не вернешся —
мне даравяць не змогуць.

Валерый
Чаму табе спатрэбіўся Вятрун?

Васіль
Чаму?

Валерый
Але.

Васіль
Каб стаў ты чалавекам,
Каб ты сапраўдным стаў працаўніком!..
Ты гэта зможаш.

Валерый
Я?..

Васіль
Да нас вяртайся.
І зараз...

Валерый
Н-не магу.

Васіль

Чаму?

Валерый

Таму...
Рахункі я яшчэ павінен звесці
З Каўтыгам. І сягоння... Выбачай...

Васіль

Ты пазычаў?

Валерый

Не буду больш тлумачыць.
Ты неўзабаве зразумееш сам.
А потым з'еду я адсюль.

Васіль

Дарэмна...
І Каця не дазволіць.

Валерый

Каця?

Васіль

Так.

Валерый

Прабач... Я пабягу... Мяне чакаюць...
Я не такі паганы чалавек,
Як думаюць усе...

Васіль

Да нас вяртайся.

Валерый

Пакуль што не магу. Бывай, Васіль!

Валерый знікае. Выходзіць Каця.

Каця

Васіль?.. А дзе Валерый?.. Мне Марына
Сказала: засталіся вы удвух.

Васіль

Што здарылася, Каця?

Каця

Дзе Валерый?

Васіль

Пайшоў рахункі зводзіць.

Каця

Да каго?

Васіль

Не ведаю дакладна. Ён спяшаўся...
Узбуджаны быў...

Каця

Ён пайшоў адзін?

Васіль

Адзін... Скажы, што здарылася, Каця?
Скажы хутчэй?

Каця
(з трывогай)

Яго заб'е Сымон,
Калі мы не паспеем.

Васіль
(цвёрда)

Мы паспеем!
Хутчэй, Кацюша любая, бяжым!

10

Знаёмы пакой Сымона Каўтыгі і Аляксея. Каля ложка, прыкрыты коўдрай, паблісквае рухавік зварачнага агрэгата. Сымон сядзіць моўчкі, уставіўшыся ў адну кропку. Аляксей ходзіць з кутка ў куток, спявае.

Аляксей

Ой, п'яны я, п'яны,
Гарэлкі напіўся...
(Сымону)
А здорава рухавічку мы ногі
Прыставілі. Парадуйся, Сымон!
Работа, як у цырку,— шыта-крыта...

Сымон
Святкуеш рана.

Аляксей
Будзе ўсё — ціп-топ!..
У той жа раз як трэба абышлося.
Дык і цяпер...

Сымон
Цяпер другое, брат.

Аляксей
Чаму ж другое?

Сымон
Думаю — усіх, Лёшка,
Што зварачны не робіць апарат,
Напэўна, насцярожыла?

Аляксей
Нічога...

Сымон
Хто трэба ўжо задумаўся як след
Над тым, каму ж так рухавік патрэбны?
Бялілы, скажам... Шыфер... Нейкі цвік
Будаўнікам-аматарам у Шнітκі.
А рухавік?
Патрэбны, як святло,
Відаць, шафёрам? Логіка?

Аляксей
Здаецца.

Сымон
Калі здаецца — хрысцяцца... А ты?..

Аляксей
Дрыжу, нібыта заяц-лістападнік.

Сымон
Дрыжыш?

Аляксей
Дрыжу.

С ы м о н

Дрыжы сабе, дрыжы...
Мне боязна таксама.

А л я к с е й

Нашы сцежкі
Не разгадае нават Шэрлак Холмс.

С ы м о н

Каб чутае ды богу ў вушы.

А л я к с е й

Змоўкні!

В а л е р ы й
(уваходзіць)

Вы дома?

С ы м о н

Як цудоўна, што прыйшоў!

В а л е р ы й

Чаму маўчыце, быццам на хаўтурах?
Якія непрыемнасці?

С ы м о н

Ды... м-мы...

В а л е р ы й

Здагадваюся: Лёшка на машыне
Пад «мухай» быў...

А л я к с е й

Разумны ты, аднак.

В а л е р ы й

Міліцыя яго і прыхапіла.

С ы м о н

Разумны ты на радасць нам усім.
Паесці хочаш?

В а л е р ы й

Так сабе.

А л я к с е й

Не грэбуй!

І вось кульні «спецвырабу».

В а л е р ы й

Ды не.

С ы м о н

Даставіў Лёха са Старых Дарожак
Кілбаскі, свежанінкі і пітва.

В а л е р ы й

Як трапіў аж туды?

С ы м о н

Табе ці трэба
Такое ведаць?

А л я к с е й

Мала нас куды
Ў камандзіроўкі пасылаюць часта...
Ударная будоўля-я-я!..

В а л е р ы й

Так.

С ы м о н

Ты што?

В а л е р ы й

Ударная будоўля?

С ы м о н

Гэтак, гэтак?

А л я к с е й

Табе ці нездаровіцца?.. Як стой
Я злётаю за «хуткай дапамогай».

В а л е р ы й

Не трэба «хуткай». А пакінуць нас
Сам-насам з брыгадзірам я прасіў бы.
Гаворка ёсць сур'ёзная...

Аляксей

Але,
Раней сакрэтаў у пакоі нашым
Не існавала.

Валерый

То было раней,
Калі крамной кілбаскай частавалі.
Без «спецзаказу»... Без Старых Дарог...

Аляксей

Сымоне, мне становіцца ўсё ясна.

Валерый

Здагадлівым шанцуе.

Аляксей

Не спяшай.
Я пакуру, Сымон, пад зорным небам.
Працягвайце, калегі... Я пайшоў!

Выходзіць.

Валерый
(Сымону)

Дай закурыць.

Сымон

Хвалюешся чамусьці?

Валерый

Я ведаю, дзе грошы бераце!
Куды раней рухавікі сплаўлялі,
Куды вось гэты... Мне вядома ўсё.
Канец прыходзіць «фірме».

Сымон

Не спяшайся...
Ты, можа, спадзяешся на працэнт?
На колькі?

Валерый

На ўсе сто, Сымон Каўтыга!

Сымон

Далей рабіць што будзеш, Шэрлак Холмс?
Жыў разам з намі. Улічы і гэта.

Ты з намі заадно і еў, і піў...
Пароўну нас і пракурор падзеліць.

Валерый

Які ж ты чорны!.. Чорны!.. Я пайшоў.
З табою разлічуся.

Сымон

Дай мне лапу
На развітанне.

Валерый

Воўк няхай дае.

Сымон
(хапае Валерыя)

Ага, папаўся!

Валерый

Ну, пусці, Каўтыга!
Дапамажыце, людзі!

Сымон

Задушу!..
За здраду задушу!..

Валерый

Н-не выйдзе, злодзей!..

У пакой улятае Васіль, за ім — Віктар, Каця. Сымон адхінаецца да акна. Валерый павольна асядае на падлогу.

Васіль

Сышліся нашы сцежкі.

Сымон

Ты?.. Васіль?..
Дай выйсці мне!

Васіль

Не саступлю з дарогі.
Не для таго спяшаліся сюды,
Каб выпусціць цябе. Ты поўнай меркай
Павінен атрымаць, што зарабіў.

На падлозе стогне Валерый. Віктар нахіляецца над ім, падымае галаву.

Віктар

Валерка, што з табою?

Валерый

Т-там... пад... ложкам...

Каўтыгі ўсё... работа...

Каця зрывае коўдру. На падлозе паблісквае крадзены рухавік. Сымон далей туліцца ў куток, ваўкавата пазірае на беражкоўцаў. У пакой уваходзіць Марына і цётка Яніна.

Марына
(кідаецца да Валерыя)

Што з табой?

Валерый

Ты слаўная, Марынка.

Марына

Добра, добра...

Валерый

Вы — верныя, адданыя сябры...

Яніна
(Валерыю)

Табе, сынок, балюча?

Валерый

Што вы, цётка...

Яніна

Магло б і горай...

Каця

Ён у нас герой!

Валерый

Герой?.. Не кпі...

Каця

А ты герой, Валерка.

Па радыё віншуюць нас усіх
З выдатнай перамогай!

В а с і л ь

Пуск завода
Паскорылі і на тваіх плячах.

В і к т а р

Ішоў ты з намі поруч.

В а л е р ы й

Толькі збочыў.

Я н і н а

Падзякуй, што не кінулі цябе
На слізкай сцежцы... Працягнулі рукі...
Цяпер адна вы дружная сям'я!..

Ч а с т к а   д р у г а я

Свае крылы

1

Палац культуры Нафтаграда. Вірue вечар пасвячэння ў нафтавікі. У фае выходзіць В а с і л ь, прыслухоўваецца да песні, якая гучыць недзе ў зале:

У карагодзе спраў будзённых
Заўсёды з намі, нібы сцяг,
Рабочы гонар,
Рабочы гонар —
Закон рабочага жыцця.

Багата спраў у нас сягоння,
Мы ў заўтра верым да канца,
У рабочы гонар.
Рабочы гонар —
Закон рабочага жыцця.

Імчацца дні, як эшалоны,
Нас кліча велічны прасцяг.
Рабочы гонар,
Рабочы гонар —
Закон рабочага жыцця.

У карнавальным адзенні з'яўляецца Каця. Васіль артыстычна кланяецца ёй.

Васіль
Ты Золушка сапраўдная, Кацюша.

Каця
Я — каралева!

Васіль
Каралева?! Ха-а!
Ты ж Каця Верас.

Каця
Каралева!.. Ясна?
Я болей не падсобніца.
А вы
Не брыгадзір ужо... Не нафтахімік...
Пакуль. І я...

Васіль
Ты — каралева. Так?

Каця
Мне сёння падпарадкавацца будзеш...

Васіль
(з усмешкай)
Начальства мне знайшлося.

Каця
Зараз я
Пацалаваць пры людзях загадаю!

Васіль
Кацюша.

Каця
(строга)
Каралева!

Васіль

Зноў сваё?

Астрэйка

(уваходзіць)

А моладзь што: на покуце буркуе,
Як тыя галубкі?

Васіль

Ды вось, бяда.
Трон брыгадзіра не паспеў пакінуць,
А новае начальства тут як тут.
Я на будоўлі акрамя прараба
Нікога знаць і ведаць не хацеў,
А тут... Нашчадкі звергнутых тыранаў!

Астрэйка

Абралі нашу Верас і давай
Ёй пакланяцца... Бо як што, Кацюша
Не возьме ў сваё царства.

Васіль

Ну, няўжо?

Кацяя

А што, магчыма...

Васіль

Я ж цябе, як помню,
Ў брыгаду залічыў у першы ж дзень.
Ні з чым не палічыўся.

Кацяя

Вось геройства!
А ты, як будзеш неслухам, за мной
І не ідзі...

Астрэйка

Вось, чуеш?

Васіль

Ну і справы...
За ўсё «удзячнасць» шчырая.

Астрэйка

За ўсё...

(задумліва)
Памалу разлятаецца сямейка.
Вы — на завод.

Васіль

А вас вось у гарком.

Каця

Віншуем мы з партыйнаю пасадай.

Астрэйка

Адказна.

Васіль

Дыялектыка жыцця!

Астрэйка

Яшчэ, здаецца, ўчора ля палаткі
Мы марылі пра будучы завод,
Пра горад...

Каця

Ля хацінкі цёткі Плаксы.

Васіль

А потым той Каўтыга з Ветруном,
Вярэдзіў ваша сэрца.

Астрэйка

Так заўсёды —
Адны ў цяжкой дарозе адстаюць,
Другім мы стаць у строй дапамагаем.

Каця

Як, скажам, Ветруну.

Васіль

Але-але...
З Каўтыгам назаўсёды развітацца
Прыйшлося, бо рабочая сям'я
Ніколі прайдзісвета не прымае.

Астрэйка

І праўда.

Каця
(Астрэйку)

Не крыўдуеце на нас?
Ёсць справа — справай.

Астрэйка

Гэтак. Справа — справай.
Мінулае не варта варушыць.
Прыгадваць крыўды дробныя. Мы з вамі
Пабудавалі горад і завод.
І вы — гаспадары магутных цэхаў.
Вы — першыя у іх нафтавікі.
І верыцца мне,— як і на будоўлі,
Не будзеце ў хвасце.

Васіль

У абозе — не!

Астрэйка

Сярэдзінка, як кажуць, залатая
Мяне не задаволіць, я такі!
Ці ж логіка серадначка цябе
Задавальняе?

Васіль

Не.

Астрэйка

Вось бачыш — не!

Музыка ў зале заціхае. Памочніцы «каралевы» выносяць Каці вянок з польных красак.

Каця

А зараз пасвячаем Беражкова
У нафтавікі.

Васіль

Хвалююся, сябры...

Астрэйка

Не бойся. Буду побач.

Каця каранує вянком галаву Васіля.

Кацяс

Што ж, прымаем
Цябе, Васіль Антонавіч, да нас
У нафтавае царства.

Васіль

Шчыры дзякуй!

Каця

Высокае ў вас званне. Вы цяпер...

Васіль

Я?

Каця

Старшы аператар.

Астрэйка

Мы чакаем
Кароценькае слова у адказ.

Васіль

Што ж мне сказаць? Я проста разгубіўся...
Я працаю аддзячу вам усім.

2

Аператарная буйнога хімічнага прадпрыемства. Гудуць прыборы на галоўным пульце кіравання. Васіль штосьці занатоўвае за сталом, Валерый стаіць ля акна.

Валерый

Васіль, такое сёння адчуванне,
Нібы на касмадроме мы з табой.
Каскад прыбораў розных... А калоны,
Дык падабенства поўнае ракет.

Васіль

Націснуць застаецца мне на кнопку,
І... фюі-ць — Вятрун Венеру асядлаў.
Ці Андрамеду...

Валерый

Ты, Васіль, калючы.
Памарыць нельга?

Васіль

Можна. У вольны час.
Пры поўні, бо рамантыка, мой дружа,
І антуражу вымагае.

Валерый

Годзе.
Засушыш паэтычную душу...

Васіль
Сымон заўжды натхняў цябе на песні?..
І на дзярзанне?..

Валерый

Годзе!.. Я прашу.
Гарачы быў, зялёны, несабраны.
Брак дапусціў... Пачысцілі як след.
Ці ж ты не «чысціў»?

Васіль

Чысціў.

Валерый
Я і здаўся. І да Каўтыгі...
Той на ўзлёце быў.

Васіль

Узлёт бяскрылы.

Валерый
Хто пра гэта ведаў.
Ды ты не думай — толькі за рублём
Падаўся да Каўтыгі... Проста сорам:
Мяне за свой учынак спапяляў.
А потым стала ясна, што Каўтыга
Душою чорны, брудны чалавек.

Васіль
І стаў ты самадзейным дэтэктывам?

Валерый
Не смейся. Зразумей мяне... Я сам
Хацеў віну загладзіць перад вамі...
Перад табой і... Кацяй...

Васіль

I жыцця

Аматарства ледзь-ледзь не каштавала.

Валерый

Цяпер, напэўна, пойдзе ўсё прасцей.
Мятлой Каўтыгу вымелі.

I болей

Не будзе ён брыгадзе замінаць.

Васіль

Наіўны чалавек, Вятрун.

Валерый

Наіўны?

Васіль

Складаная, Валерка, рэч — жыццё,
Не думай, што, прыбраўшы камень, шпарка
У заўтра можна лёгка кіраваць.
Жыццё — пераадоленне.

Рэзкі тэлефонны званок.

Валерый

Дыспетчар!

Васіль

Ты адкажы, Валер...

Валерый

Старэйшы ты.

Вось і адказвай.

Выбіўся ў начальства.

Васіль
(буркатліва)

Мянтуз адрэчны!
(Здымае трубку.)
Слухаю... Васіль...
А-а, гэта вы, Ігнатавіч. Нармальна.
Працуе ваша помпа пакрысе.
Пакрэктвае, як дзед двухсотгадовы.
Дацягне змену. А тады — на злом!
План ёсць... А якасць?.. Быццам бы нармальна...

Што?.. Каразійным палівам?.. Ды мы
Заменім шчолач, выправім умомант...
Ігнатавіч, на слова верце мне...
(Кладзе трубку, Валерыю.)
Ты шчолаччу займіся тэрмінова.

В а л е р ы й
Я зараз... Брак далі?

В а с і л ь
Ды кроплі дзве...

В а л е р ы й
(выглядае ў акно)
Да нас ідзе начальнік установкі!
Сам Лазерскі.

В а с і л ь
Заданне атрымаў,
А спіш!..

В а л е р ы й
Таварыш Беражкоў, знікаю!
(Выбягае.)

Л а з е р с к і
(уваходзячы)
Пра паліва ты ведаеш?

В а с і л ь
Ужо.

Л а з е р с к і
А вывады?

В а с і л ь
Заменім зараз шчолач,
І пойдзе ўсё як трэба.

Л а з е р с к і
Што ж, лады!..
Мы з каразійкай парываем дружбу.

В а с і л ь
Даўно парвалі.

Л а з е р с к і

Крышку ўсё ж было?

В а с і л ь

Здаецца, кроплі.

Л а з е р с к і

Усё табе здаецца!

Аналізы пацвердзілі?

В а с і л ь

Так...

Уваходзіць К а ц я.

Л а з е р с к і

Вось,

Сама лабараторыя!.. Хварэе
За вахту вашу.

К а ц я
(сумеўшыся)

Што вы...

В а с і л ь

Што вы...

К а ц я

Я

За пробамі.

Л а з е р с к і

Канечне... Ну, канечне.
Чаго расчырванеўся? Вось бяры
Кацюшу пад сваю апеку.

К а ц я

Што вы!..

Л а з е р с к і

А то мядзведзі ў гэты ходзяць час
Тут па заводскай. І дзяўчат прыгожых
У лес цягаюць... Красачкі тваёй
Не абмінуць ім.

В а с і л ь

Годзе пасміхацца.

Л а з е р с к і
Жартую...
Ну, давай, Васіль, давай,
Паказвай, чаго варты палачане!
Табе я веру!

В а с і л ь
Мы не падвядзем.

Л а з е р с к і выходзіць.

К а ц я
(пасля паўзы)
Цудоўны ранак...

В а с і л ь
А табе, Кацюша,
Нагадвае ён штосьці?!. Прыгадай!..
Вясною ранняй дыхала прырода,
І ценькія званілі капяжы,
І ў лужынах, запэцканыя нафтай,
Натхнёна буркавалі галубы.
Жылі яны ў падстрэшшы на градзірні
І гадавалі кволых немаўлят.
Вярталіся мы з вахты... Былі зоркі,
І неба фіялетавым было.
Такім глыбокім...

К а ц я
І такім ласкавым.
На практыцы... Згадала... Я ў Уфе...
Ты гаварыць тады пачаў узнёсла —
Для подзвігу ёсць месца у жыцці.
І подзвіг плённай нашай мірнай працы
Упоравень стаіць з імгненнем, тым,
Што ў вечнасць узляціць на ратным полі...

В а с і л ь
Не тыя словы! І не трэба больш!..
Прашу, Кацюша!

К а ц я
Добра. Я здаюся!..
Рабіў тады разлікі ты. Цяпер
Ты адкрыццё сусветнае здзяйсняеш?
Ты змайстраваў ракету?!

В а с і л ь

Каця, зноў?!

Так, змайстраваў ракету!

К а ц я

Альфа-бэта?

А ці няпраўда?..

В а с і л ь

Праўда. «Альфа-100»!

Не, нумар 101.

К а ц я

І зноў палезеш

Ты на канфлікты?.. Зноўку кош гузоў?

В а с і л ь

Гузы мне, Каця, вельмі даспадобы,
Каб толькі справа рухалася лепш...
Што за жыццё, калі спакой навокал,
Ні парыванняў, ні табе праблем.

К а ц я

Што ж ты цяпер надумаў?

В а с і л ь

(разгортвае чарцёж)

Вось, дзівіся!..

Мінуючы рэзервуарны парк,
Жыўленне сыравінаю прамое!..

К а ц я

Так, прапанова...

В а с і л ь

Тут выгода — во!..

Ачышчаная, цёпленькая нафта
На ўстаноўку прама пабяжыць.
Скарочваецца цыкл тэхналагічны,
І вызвален...

К а ц я

Рэзервуарны парк.

В а с і л ь

І людзі.

Валеры й
(уваходзячы)

Во, усе знаёмыя асобы!

Васіль

Ну, як цяпер?

Валеры й

Усё ідзе як след!

А гэта што за лозунг?..

(чухае патыліцу)

Зразумела...

Нарэшце нафтабудаўскі тэатр

Парадуе прэм'ерай Беражкова!

Каця

Здагадлівы, Валерый, ты, аднак.

Прэм'ера, толькі іншая.

Валеры й
(разглядае чарцёж)

Жыўленне...

Мінуючы рэзервуарны парк?..

Сябры!.. Дык гэта ж здорава!

Васіль

Каб толькі

Усё ад цябе залежала, Валер...

Галоўнае — падтрымкі я чакаю...

Валеры й

Што ж ты надумаў?.. Чэсна.

Васіль

Я?..

Валеры й

Але.

Васіль

Новаўвядзенне гэта — перспектыва.

І я змагацца буду за яго,

Бо толькі адступлю — сабе ніколі

Такога не дарую...

Каця

Зноў гузы!..

Васіль

Праз дзве гадзіны будзе пасяджэнне.
Там і паглядзім.

Каця

Хлопцы, мне пара!
Да вечара, Васіль. Трымайся неяк.

Васіль

Трымаюся!.. І ўсё ж іду на «вы»!

3

Прасторны кабінет галоўнага інжынера завода Міхася Іванавіча Бугрова. Пачатак нарады. Старшы дыспетчар Віктар Ігнатавіч Жызнеўскі падымаецца, стукае алоўкам па стале, акідвае позіркам прысутных.

Жызнеўскі

Таварышы, увага!.. Пасяджэнне
Лічу адкрытым. Хто супроць?.. Няма...
І добра. Не дыскусіі разводзіць
Сабраліся ў Бугрова.

Васіль

А чаго ж?

Жызнеўскі

Нам трэба працаваць, а не праседжваць
Штаны... Прабачце... Правільна кажу,
Міхась Іваныч?

Бугроў

Наш дыспетчар добра
Хвіліны кожнай ведае цану...
Далей, Жызнеўскі!

Жызнеўскі

Мне ў чым сутнасць справы
Няма патрэбы болей паўтараць.
Прысутныя — пісьменныя ўсе людзі.

Няварта, мне здаецца, гаварыць
І пра карыснасць прапановы... Толькі...

Л а з е р с к і
(ціха, Васілю)
Насы не вешаць! Наша возьме верх.

В а с і л ь
Каб чутае, ды богу ў вушы...

Ж ы з н е ў с к і

...Толькі...
Хаця яна карысная, ды нам...

Б у г р о ў
(з усмешкай)
Прадукцыя патрэбна, не паперкі.

Ж ы з н е ў с к і
Так... Новае жыўленне... Разам з ім
Мы зробім рэканструкцыю... Заводам
Перапрацоўваць нафты будзе больш,
Прадукцыі палепшым якасць значна...
На гэта нас нацэльваюць... Але
Займацца сёння гэтым пражэкцёрствам,
А потым мчаць за планам наўздагон?..
Прабачце, ды ніхто нам не дазволіць...
Хіба галоўны інжынер Бугроў?

Б у г р о ў
Вядома, не!

Ж ы з н е ў с к і
Дык што, ў такім выпадку
Мы прапанову ў прынцыпе ухвалім
Пакуль... А Беражкоў нас зразумее...
Папраўачка на час...

Л а з е р с к і
(устае)

Хвілінку мне...
Я супраць вось такой адтэрміноўкі.
Спатрэбіцца зусім не многа дзён,
Затое потым...

Бугроў

План зрываць не будзем!

Падумайце!..

Лазерскі

Я думаю, а вы —

Стэрэатыпна мысліце!..

Бугроў

(рэзка)

Ну, досыць!..

Лазерскі

Мы з гэтым разбяромся!

Бугроў

Будзе час...

Лазерскі

Мы сёння на галоўнай устаноўцы
Праблемамі заняты... Беражкоў
Там выступіў з карысным пачынаннем,
Каб паліва нам выпускаць як больш
Пры якасці выдатнай...

Бугроў

Беражкоў ваш...

Для аднаго ці не занадта ўсё ж?!

Васіль

Ад меншага мне сумна і трывожна.

Жызнеўскі

А план?!

Васіль

Але ж жыццё, жыццё, жыццё!..
Яно ствараць і думаць вымагае,
Мы ж зводкамі кіруемся... І ўсё!..
Я па-старынцы працаваць не буду.
Не хочаце — ў гаркоме працягну
Я гэтую гаворку...

Бугроў

Ну і шустры!..
Працягвай... Тваё права, Беражкоў.

Васіль
Так, права маю!.. Болей!.. А-ба-вя-зак!..

Бугроў
А толькі...

Лазерскі
Кропкі ўсё ж...

Васіль
Паставіць час!..

Васіль рашуча выходзіць з кабінета. Бугроў і Жызнеўскі пераглядваюцца. Лазерскі ўстае і таксама паспешліва ідзе да дзвярэй.

4

Вечар. Бераг ракі. За Дзвіной заліваецца салавей. Васіль і Каця сядзяць на вялізным валуне.

Каця
Як хораша!

Васіль
Так, хораша, Кацюша.

Каця
Хоць раніцу над стромай сустракай.

Васіль
Кацюша.

Каця
Я.

Васіль
А колькі год знаёмы
З табою?

Каця
Гэта лёгка палічыць.
Чатыры... Два ў брыгадзе працавала,
Два ў нафтавым вучыліся з табой.

В а с і л ь
Я думаю, ці досыць столькі часу,
Каб зведаць чалавека да канца?

К а ц я
Не разумею.

В а с і л ь
Я даўно збіраўся
Табе сказаць...

К а ц я
Навошта?.. Памаўчым...

В а с і л ь
Не!.. Досыць беспрытульнымі бадзяцца.
Няхай жа будзе ўсё, як у людзей.

К а ц я
Як у людзей?

В а с і л ь
Я на руках, Кацюша,
Цябе праз цэлы горад пранясу!
Няхай усе убачаць, як кахаю
Цябе...

К а ц я
Але ж наіўны ты, Васіль.
Як той карась-ідэаліст... Даволі,
«Я пранясу...», «цябе кахаю так...»

В а с і л ь
Не разумею я цябе, Кацюша.

К а ц я
Ты ў паднябессі лётаеш, і ўсё!
А я... Я ж чалавек, Васіль. Уцяміў?
Жывы, звычайны, просты чалавек...

В а с і л ь
Кацюша, пачакай!

К а ц я
(гулліва)
Фізкульт-прывецік!..

В а с і л ь
Тады бывай...
(Ідзе прэч.)

К а ц я
(сабе)

Што?.. Што ж я нарабіла?..
А можа, плёткі, што з Марынай ён?
Мо наша спрэчка некаму патрэбна?
(Крычыць наўздагон.)
Васіль, даруй!.. Прашу цябе, даруй!..

5

Кабінет сакратара гарадскога камітэта партыі Астрэйкі. Акрамя Я г о р а А л я к с а н д р а в і ч а прысутнічае камсорг нафтаперапрацоўчага завода В і к т а р М а ш к о ў.
Рэзкі тэлефонны званок.

А с т р э й к а
(у трубку)
Я слухаю... А-а, гэта ты, вітанне!..
Табе заўсёды рады, Беражкоў...
Чаму не вельмі?.. Гэта, брат, часова...
Дык прыязджай і высветлім усё...
(кладзе трубку)

В і к т а р
(запытальна)
Васіль?

А с т р э й к а
Ён самы.

В і к т а р
Здарылася нешта?

А с т р э й к а
Напорыстаму цяжка у жыцці...
Пакуль яшчэ хапае раўнадушша.
Ты разумееш?..

В і к т а р

Так.

А с т р э й к а

Не, не кажы...
А вось табе б, камсоргу, умяшацца,
Дапамагчы, параіць, падтрымаць
Даўно была патрэба.

В і к т а р
(вінавата)

План, цякучка...

А с т р э й к а
Цякучка... Мне шкада цябе, Машкоў.
Галоўнае ў рабоце нашай — людзі.
А потым пасяджэнні...

Стук у дзверы.

В і к т а р

Гэта ён!

А с т р э й к а
Заходзь, Васіль... Чакаем... Калі ласка!

Уваходзіць В а л е р ы й.

В а л е р ы й
Я на хвілінку... Добры дзень!..

В і к т а р
(здзіўлена)

Вятрун?..

А с т р э й к а
Сядай, Валерый... Чым ты ўсхваляваны?

В а л е р ы й
З-за Васіля прыйшоў я. Кепска з ім.
Пасля нарады быццам падмянілі...
Разладзілася з Кацяй... Назусім
Збіраецца завод пакінуць...

В і к т а р

Клопат.

Валерый

Ну, я пабег...

Стук у дзверы.

Астрэйка

Ён.

Уваходзіць Бугроў.

Гэта вы, Бугроў?

Бугроў

З партыйнага уліку зняўся... Еду...
Мне з іншага завода пачынаць,
Бо тут, здаецца, збіўся я з арбіты,
Не ўзважыў сілы... Пры сваіх гадах
Старым сябе адчуў.

Астрэйка

Заўважыў трапна!
Ты па паперцы працаваў.

Бугроў

Так. Так.

Астрэйка

Далей яе жыцця не мог разгледзець.
Састарыўся душой.

Бугроў

Я зразумеў...
Хаця асэнсаваць было нялёгка,
Што адбылося... План жа я даваў.
І ў перадавіках хадзіў нямала...

Астрэйка

Так, ты адукаваны інжынер.
Ды мала сёння толькі план ды якасць —
Работай трэба дыхаць, трэба жыць!
Каб творчасцю была яна высокай.
Не сёння бачыць — бачыць за вярсту!..
Глядзець у заўтра... Так, як беражкоўцы.

Бугроў

Прайшлі ваганняў-разважанняў дні,
Пакуль рашыў узняцца над сабою

І выпраміцца. На жыццё зірнуць
Па-іншаму.

Астрэйка

Усё зразумеў дакладна...
Цяпер ты пойдзеш прама. Веру я...
(Выглядвае ў акно.)
Дарэчы, вунь і Беражкоў прастуе.
З ім хочаш развітацца?

Бугроў

З ім — пазней...
Бывайце!

Астрэйка

Раз бывайце, дык бывайце!..
А ты сабе, Астрэйка, разважай:
Прагледзелі — і чалавек звіхнуўся,
Хаця і перспектыўны інжынер.

Віктар

Не згублены ён. Можна ў гэта верыць.
Вір першай славы голаў закружыў.
І паімчаўся ён па лёгкай плыні.

Астрэйка

Мы малабаяздольныя былі...

Уваходзіць Васіль.

Прыйшоў нарэшце. Ну, сядай, выкладвай.
Я слухаю уважліва, Васіль.

Васіль

Збяруся з думкай.

Астрэйка

Можна і сабрацца...

Васіль

Калі на практыцы ў Уфе былі...
Прамое прымяняецца жыўленне
Там з поспехам...

Астрэйка

Ты ладам, спакайней.

В а с і л ь
Новаўвядзенне гэта неабходна!
Я ўсё праверыў, падлічыў, узважыў,
Адкладваць, значыць не лічыцца з часам.

А с т р э й к а
Мне радасна, што ўсе мы лічым так.

В а с і л ь
Як лічыце?.. Дык вам усё вядома?..
Пра пасяджэнне тое...

А с т р э й к а
Так, Васіль.
Мы вывучылі да драбніц пытанне
І кропкі парасставілі.

В а с і л ь
Няўжо?

А с т р э й к а
«Няўжо», «няўжо»... Твая бяда у гэтым?

В а с і л ь
Такога павароту не чакаў.
Не ведаеце, думаў.

А с т р э й к а
(буркатліва)
Думаў, думаў...
І памыліўся.

В а с і л ь
Проста маху даў.

А с т р э й к а
Скажы, яшчэ што каменем пудовым
Ляжыць на сэрцы... Так, кажы, кажы...

В а с і л ь
Я лепш пісьмо вам напішу сягоння.

А с т р э й к а
(здзіўлена)
Пісьмо?..

Васіль

Пра асабістае.

Астрэйка

Скажы!

Віктар

(выходзіць)

Я лепей пачакаю у прыёмнай.

Астрэйка

Ну?..

Васіль

Я вас на вяселле запрашаў...

Астрэйка

І перадумаў?

Васіль

Так... Не быць вяселлю!
Я горад пакідаю і завод.

Астрэйка

Гаворыш глупства.

Васіль

Так яно і будзе...
Адсюль паеду я...

Астрэйка

Калі пушчу.
А я дазволу даць табе такога
Ніколі не змагу... Ты зразумеў?
Дык, значыць, да сустрэчы на вяселлі?

Васіль

Яго не будзе!..

Астрэйка

Будзе!.. Я кажу.

6

Aператарная галоўнай тэхналагічнай установкі. Ля пульта кіравання шчыруе Валерый.
Уваходзіць Віктар.

Валерый

Вітанне камсамольскаму начальству!
Ты, Віктар, рэдкі госць у нас. Сядай.

Віктар

За крытыку удзячлівы. Запомню...
Дзе Беражкоў?..

Валерый

На вахце Беражкоў.
У Лазерскага ці на устаноўцы.
Сам разумееш — клопатаў дай бог!

Віктар

Ты не фінці, Валерка. Толькі шчыра!

Валерый

Я адказаў.

Віктар

Няма яго. Ня-ма!
Ёсць у мяне сур'ёзная размова.
Ён мне патрэбны.

Валерый

Для спагнання?

Віктар

Не.

Валерый

Выконваеш Жызнеўскага заданне?
Яшчэ каго, хто пажадаў сказаць
На вуха Беражкову спачуванне?

Віктар

Астрэйка папрасіў.

Валерый

Ты ад яго?..

Віктар

Не думай — прапанова Беражкова
Ў паперы, папяровая, вісіць.
Гарком займаўся ёй...
І неўзабаве
Прымаецца.

Валерый

Ты з гэтым і прыйшоў?

Віктар

Дык дзе Васіль?.. Вагаешся?.. Дарэмна!
Упусцім час.

Валерый

(нехаця)

Ён, можа, на вакзал...
Паехаў...

Віктар

Эх, ты, «можа», «можа»...
А сябрам называешся...
Лячу
Я неадкладна на вакзал.

Валерый

Спяшайся!..

(ціха, сабе)

Васіль!.. Васіль!.. Ці вернешся назад?!

7

Вакзальная гамана. Цяжка дыхае цягнік. Голас диктара: «...Цягнік адыходзіць праз пяць хвілін...» Адзінока стаіць Васіль. Да яго падбягае Віктар.

Віктар

Як добра, што застаў цябе!.. Як добра!..
Пашчасціла...

Васіль

Праводзіш хоць адзін...
Адзін з усіх...

Віктар

Праводзіш?.. Ты навошта
Збіраешся паехаць?

Васіль

Мне рашаць...
Там ёсць завод таксама.

Віктар

Пачакай жа,
Завод там ёсць. А права маеш ты
Пакінуць горад гэты, ўсё пакінуць...
Тут так багата звязана з табой.

Васіль

Я вырашыў паехаць канчаткова.

Віктар

Ён вырашыў!.. А мы, твае сябры?
Валерка, скажам, я... Нарэшце, Каця?..

Васіль

Што Каця?

Віктар

Каця згоды не дае.
Яна ж цябе кахае...
(Кладзе руку на плячо сябра.)
Вася, Вася...

Васіль
(з усмешкай)
Га, паварот мне даўшы ад варот!

Віктар

Блазенства ўсё... Гарачыя галовы...
Яна цябе кахае... Мне павер...
Пакутуе твая дзяўчына горка.
Наплёў ёй нехта пра цябе...

Васіль

Мяне?..

Віктар

Таму і гаварыла вельмі рэзка...
Але ж яна кахае...

В а с і л ь

Каця.

В і к т а р

Так...

Вярнуць цябе прасіла...

В а с і л ь
(рэзка)

Немагчыма...

(Разгублена.)
Дык што ж рабіць?

В і к т а р

Ты вырашай хутчэй.

Чакае нас заводская машына...
Дык выбірай жа свой жыццёвы лёс!

В і к т а р выходзіць. В а с і л ь нервова перамінаецца, потым спяшаецца следам за ім.

8

Светлая зала Палаца культуры нафтавікоў. Збоку — святочны стол. Танцуюць пары.

В і к т а р
(пляскае ў далоні)
Увагі папрашу, сябры, увагі!..
Нявыбраны вам хоча тамада
Напомніць, што сабраліся мы ў зале
Не толькі каб спяваць і танцаваць.

В а л е р ы й
Піць мёд тваімі б вуснамі.

В і к т а р
(Валерыю)

Між іншым,

Табе б сабраным трэба быць, Валер,
Бо, як не маракуй, а давядзецца
Каханую павесці пад вянец
І развітацца з халасцяцкай звычкай
Перабіваць старэйшых...

Валерый

Я маўчу!

Віктар

Яшчэ раз да стала вас запрашаю...
Усіх прашу я!.. Каця і Васіль,
Сюды, у цэнтр!.. Сядайце, калі ласка!

Валерый

Хоць тост скажы.

Віктар

За новую сям'ю!..
За слаўнае сямейства Беражковых!
Хто супраць?

Валерый

Горка!..

Яніна

А падсаладзіць?!
Прыгожа як!.. Глядзець — не наглядзецца
На вас шчаслівых, светлых, маладых.
Прыгадваю: дзе наш сягодня горад,—
Стаялі вёскі: Плаксы, Слабада...
Любіліся вы хораша і слаўна,
Таму хачу вам, дзеці, пажадаць:
Каб жылося — не журылася,
Каб пілося — не цадзілася,
Каб пладзілася — не зводзілася!..

Каця
(засаромеўшыся)
Вы што...

Віктар

Удакладню, каб прыбывала
Штогодна папаўненне на завод.

Валерый

З наяўнымі спраўляешся не вельмі,
Глядзі, забалатуе маладосць.
Яна цяпер зубастая...

В а с і л ь

Ну, годзе...

(Астрэйку)

Вам асабліва ўдзячны, што прыйшлі...

В і к т а р

А зараз патанцуем!.. Усе танцуюць!..

В а с і л ь

(Астрэйку)

Адыдзем да акна...

(Адыходзяць убок.)

Вось тут зручней.

А с т р э й к а

(углядаецца ў акно)

Наш горад бачны...

(Васілю)

За цябе я рады.

В а с і л ь

Ды не без вас усё. Дапамаглі...

Падыходзіць Б у г р о ў.

Б у г р о ў

Прабачце мне...

(Васілю)

Ці можна на хвілінку?..

На нейкую хвілінку?..

А с т р э й к а

Пэўна... Што ж...

Б у г р о ў

Я еду на другі завод... Прыйшоў вось
Час развітацца... Шчасця пажадаць...
Каб крочылася па жыцці удала...
Без тых памылак, што я нарабіў...

В а с і л ь

Удзячны...

Б у г р о ў

Ты цудоўную дзяўчыну
Узяў. Шануй.

К а ц я

Прабачце... Вось дзе ты?!
Вяселле ж у жыцці не кожны год...
Я мужа забіраю...

В а с і л ь

Я іду.

Б у г р о ў

Прыслухайся, а што параіць жонка.

К а ц я

Танцуем, муж?

В а с і л ь

Танцуем.

К а ц я

(Астрэйку)

Ой, а вы?..

А с т р э й к а

Я... зараз...

(Падыходзіць да Яніны.)

Калі ласка!

Я н і н а

Калі ласка!..

В і к т а р

Танцуе ўся рабочая сям'я!..

9

Аператарная галаўной тэхналагічнай устаноўкі. На вахце — В а с і л ь і В а л е р ы й. Васіль занатоўвае штосьці ў вахценны журнал, Валерый сочыць за паказаннямі прыбораў.

В а с і л ь

А ты хацеў здавацца, красулевіч?!
Вось бачыш — наша праўда ўзяла...
Наогул вышыні такой не знойдзеш,
Якую б не адолеў чалавек.

Валерый

Не рана кажаш — гоп?!

Васіль

Не, я не вельмі
Люблю дачасна вывады рабіць.
Выяўна ўява стала явай.

Валерый

Рана
Абагульняць.

Васіль

Перастрахоўшчык ты.

Валерый

Я ад цябе заўжды глядзець у корань
Вучыўся.

Васіль

Толькі не перахвалі.

Звоніць тэлефон. Васіль здымае трубку.

Я слухаю... Так, Беражкоў... Жызнеўскі?!
Галоўнаму дыспетчару — фізкульт!

Жызнеўскі

Як вахта?.. Адчуванне?..

Васіль

Усё нармальна.

Жызнеўскі

Цяжар на плечы ты ўзваліў, Васіль.
Не ціснe да зямлі?

Васіль

Цяжар прыемны.
Лягчэй да мэты іншым шлях прайсці.
Спраўлялі наваселле?

Жызнеўскі

Наваселле?..
Пры чым тут наваселле?

Васіль

А пры тым,
Што клопаты прыемныя.

Жызнеўскі

ХітрУеш?
Аднак ты дыпламат. І малайцом!
І на правах старэйшага хачу я
Цябе павіншаваць — выдатны ход!
Рэкорд за змену!.. Якасць — на выдатна!
Хай твой пачын без перашкод ідзе!

Васіль
(Валерыю)

Мы выйгралі, Валерка... Толькі гэта
Яшчэ пачатак... Самы першы крок
Але запомні гэты дзень, Валерка,—
Сапраўдны подзвіг здзейснілі з табой!

10

Заводская пляцоўка. Выходзяць Васіль і Сяргей Міхайлавіч Лазерскі.

Лазерскі

З табой не пагадзіцца не магу я —
Нафтаперапрацоўчы — першы крок.
Так, першы крок да комплексу буйнога!
Вяршкі здымаем з нафты мы, а там
І хімія сказаць павінна слова.
Там тваё месца...

Васіль

На хімкамбінат?

Лазерскі

Спачатку прымеш устаноўку. Потым
Закончыш інстытут... І веру я,
Вышэй сягнеш.

Васіль

Але ж...

Л а з е р с к і

«Але» не трэба.
Так думаю не толькі я адзін —
Тваё ў гаркоме прозвішча назвалі.

В а с і л ь
Тады я з прапановай.

Л а з е р с к і

Што ж, давай!

В а с і л ь
Ці можна ўладкаваць са мною разам
Адну жанчыну... Вы ж галоўны?.. А-а?..

Л а з е р с к і
Ты ўсё пра Кацю?

В а с і л ь

Так.

Л а з е р с к і

Уладкавалі.
Дынастыі нафтавікоў — прастор!

В а с і л ь
Дык, значыць, можна?

Л а з е р с к і

Можна?.. Неабходна!
Час не чакае.

В а с і л ь

Час дыктуе нам
І працаваць, і жыць не як учора.

Л а з е р с к і
Ну што ж, тады, Васіль, у добры шлях!

В а с і л ь
Я веру, будзе шлях наш вельмі добры —
Ёсць на каго раўняцца у жыцці!

Частка трэцяя

Зорны час

1

Гарадскі Музей працоўнай Славы. На сценах фатакарткі першабудаўнікоў. Тут Лазерскі, Астрэйка, Васіль, Шменгель, перакладчыца Крысціна.

Лазерскі

Такі вось наш Музей працоўнай Славы.
Прашу далей.

Шменгель

(затрымліваецца ля партрэта)
Астрэйка гэта?

Лазерскі

Так...
Наш сакратар гаркома быў прарабам.
Падмурак першы ён закладваў тут,
Узводзіў карпусы нафтазавода.

Астрэйка
(сумеўшыся)

Занадта... Вы занадта пра мяне...
Ці ж я адзін закладваў і ўзводзіў?
А вунь і сам герой наш — Бяражкоў!

Васіль

Мы што... Рабілі...

Лазерскі

Гэта і даводжу.
Астрэйка з ціхіх школьнікаў зрабіў
Будаўнікоў, гаспадароў завода.
Наш гонар — малады рабочы клас.

Астрэйка

Гаспадароў завода падымалі.

Лазерскі

Зноў не без вас... І зноў жа не без вас.

Астрэйка

Ну, до... А то нямецкія калегі
Падумаюць — прывезлі у Музей,
Каб пахваліцца.

Шменгель

Што вы. Што вы. Што вы.
Усё ясна. Не патрэбен пераклад.

Крысціна

Гут. Зразумела ўсё.

Шменгель

І добра. Добра.
Далей, Сяргей Міхайлавіч. Далей.

Лазерскі

Вось выхаванцам нашага Астрэйкі
І выпала з сябрамі з ГДР
Узвесці карпусы хімкамбіната,
Пабудаваць славуты «Палімер».

Шменгель

Я многа сустракаў траншэй, варонак
На вашай слаўнай і святой зямлі.
Яны — сляды былой вайны крывавай.
А збудаваны вамі «Палімер» —
Выдатны помнік міру і прагрэсу.
Імя ў яго выдатнае.

Астрэйка

Імя
Адпавядае цалкам духу часу.

Шменгель

О так!.. Дух міру — вельмі добры дух.

Астрэйка

Нам гэта зразумела як нікому...
Чым адыходзім ад вайны далей,
Тым больш усведамляем, што за шчасце,
Калі на свеце уладарыць мір.

Ш м е н г е л ь

Калі пра «Палімер» гаворым з вамі,
Таксама шчасця большага няма...

К р ы с ц і н а

Васіль, вы прачытаць мне абяцалі
Верш пра цудоўны горад ваш, пра край.

В а с і л ь

Раз абяцаў, то раскажу, Крысціна.
Верш гэты называецца «Глушцы».

К р ы с ц і н а

Глушцы?.. То — глухары?.. Ў зразумела?
А аўтар?..

В а с і л ь
(сумеўшыся)

Мой... знаёмы напісаў...
(Засяроджваецца, дэкламуе.)
Прыляцелі, сабраліся дзівакі,
Дзе было такавішча, на ўзбярэжжы ракі,
І зайшліся, прымружыўшы вочы,
На гудроне цэнтральнай плошчы.
Ім здалося, што пахне жывіцай узлессе,
Набрынялай вясновай зямлёю.
Бесклапотна мырмочуць глухаватыя песні
Пад старой, заімшэлай хвояй.
Ды нядоўгім было такавішча глушцоў —
Раскалоў першы промень морак,
І пабачылі птушкі — з усіх бакоў,
Нібы воблачка, белы горад.

К р ы с ц і н а
(пляскае ў далоні)

Як здарава!.. Як трапна!.. Зразумела!..

В а с і л ь

Я вельмі-вельмі рады...

К р ы с ц і н а

Вы хлапцу
Скажыце, каб заўжды пісаў сардэчна,
Як гэты верш.

В а с і л ь

Да слова перадам...

К р ы с ц і н а

Вы нечым заклапочаны, здаецца?..
Спяшаецеся некуды?

В а с і л ь

Не... Я...
Даўно хачу спытаць у вас, Крысціна,
Хто той, у акулярах, чалавек?
Той, што пра «Палімер» казаў узнёсла?..

К р ы с ц і н а

О Ганс!.. Вядомы наш спецыяліст!..
Ганс Шменгель...

В а с і л ь

Мне, Крысціна, ўсё здаецца,
Што недзе сустракаліся мы з ім...

К р ы с ц і н а

Магчыма... Так... У Мінску ён вучыўся.

В а с і л ь

Не... Гэта ўсё ж раней было,
Ў вайну...

К р ы с ц і н а

Магчыма... У антыфашысцкім руху
Прымаў удзел Ганс Шменгель у вайну.

В а с і л ь

Тады... Я ўсё прыгадваю... Канечне...
Сустрэцца трэба неадкладна з ім...

2

Вытворчая пляцоўка. Высозныя ажурныя збудаванні. Выходзяць В а с і л ь і Л а з е р с к і.

Л а з е р с к і

Я думаю, Васіль, што пераконваць
Узводзіць гэты комплекс як хутчэй
Цябе не трэба.

Васіль

Згодзен, што не трэба.
Усё вельмі ясна. Ды патрэбен час —
«Касметыку» навесці на пляцоўцы
Ды агрэгаты ўсе апрабаваць.

Лазерскі

Так. Час імчыць, што нават азірнуцца
Няма калі. Ды ў шапку мы не спім.
Прыспешваем хаду, каб у абозе
Не апынуцца. Нельга мне адстаць.

Васіль

Мы тыднямі цяпер жывём, гадамі...
А дзень мільгнуў іскрынкай — і няма.

Лазерскі

Васіль, а праз гады ты уяўляеш,
Як сённяшнія клопаты мінуць,
Пра свой хімкамбінат мы прачытаем:
«Маланкі» абвясцілі: калектыў
Стотысячны рубеж узяў сягоння
Па выпрацоўцы валакна «нітрон».
На ганаровай вахце — ветэраны.
Кіруе імі Беражкоў Васіль.
Цікава, што і выпуск першай тоны
Таксама забяспечваў Беражкоў».
Гучыць?

Васіль

Гучыць. Ды толькі перспектыва
Далёкая занадта. Сёння...

Лазерскі

Вам
Загадваю...

Васіль

Апрабаванне скончыць.

Лазерскі

Выдатна. І з «касметыкай» турбуй
Будаўнікоў.

Васіль

Я турбаваць — турбую,
Ды толькі вось аддача — з гулькін нос.

Лазерскі

Бурчэць не трэба. Сам жа з іх пароды.

Васіль

О не!.. Мы варушыліся жывей.

Лазерскі

А ці заўсёды?

Васіль

Не скажу заўсёды,
А што жывей — сячыце галаву!

Выходзіць Ганс Шменгель.

Лазерскі

Калега наш, Васіль, таварыш Шменгель.

Шменгель

Аб нечым разважаеце?

Васіль

Аб тым,
Якім хімкамбінат прыдзвінскі будзе
Гадкоў праз пяць...

Шменгель

Няцяжка адказаць.
Вось трыццаць пяць гадоў калі адкінуць,
Тады была задача.

Васіль

Трыццаць пяць?..
Тады сёй-той пра «а» і «б» не ведаў.

Шменгель

Сёй-той не ведаў. Ведаў наш Васіль.

Лазерскі

А вам адкуль пра гэта ўсё вядома?

Шменгель
Мне? Мне вядома.
(Васілю.)
Ці не так, Васіль?

Васіль
Так.

Шменгель
Так, Сяргей Міхайлавіч.

Лазерскі
Дзівосы!
Як гэта, раскажыце, разумець?

Шменгель
Са стажам наша дружба з Беражковым.
Выток яе...

Васіль
Сорак чацвёрты год,
Калі вайна касцямі грукацела...

Лазерскі
Загадкі... Раскажыце, Ганс, Васіль?

Васіль
Як толькі-толькі вызвалілі Полацк,
Быў сярод нашых воінаў і Ганс.
Ваенны перакладчык...

Лазерскі
А да нашых
Як трапіў Ганс?

Васіль
У Шменгеля бацькі
Былі антыфашысты.

Шменгель
Іх гестапа
Закатавала.

Лазерскі
А далей, далей?..

Васіль
Таму з сорак чацвёртага і дружба
Выток бярэ.

Шменгель
Са школы на плытах...
Плытоў ганялі па Дзвіне вясною
Ў той час цяжкі!..

Васіль
Рудстойку. У Данбас.

Лазерскі
А школа на плытах?

Васіль
Была такая.
Пра «а» і «б» ў ёй выкладаў мне Ганс.
Стаяла часць яго непадалёку,
Дзе з маці ў леспрамгаснай хаце жыў.
Прыходзіў Ганс дакладна і на строме
Пытаўся строга:
— Адкажы цяпер,
На «а» якія словы ўспомніць можаш?
— «А»?.. Армія, артылерыст,— кажу.
— Цяпер на «б».
— Бінокль, бой, блакада...
— На «в»...
— Вайна і вораг.
— Добра. Пяць!

Шменгель
Да слова «палімер» мы з Беражковым,
Наколькі помню, так і не дайшлі.

Лазерскі
Цяпер затое поўная магчымасць
Прапушчанае наганяць.

Шменгель
О так.

Лазерскі
Тым больш вы так упэўнены абодва,
Што тэрмін пуску адмяняць не след.

Ш м е н г е л ь

Упэўненасць была заўсёды сілай,
Калі не самаўпеўненасць яна.

В а с і л ь

Я з Гансам цалкам згодны... Зараз мушу
Напомніць, што чакаю ў госці вас...

Л а з е р с к і

Жывуць жа людзі.

Ш м е н г е л ь

Не жывуць — гасцююць!

В а с і л ь

Да вечара!.. Дачушцы сёння — пяць!..

3

Кватэра Беражковых. За гасцінным сталом — В а с і л ь, Ш м е н г е л ь, К а ц я. З цацачным «лунаходам» забаўляецца дачка Беражковых — Т а н я.

К а ц я

Вам, можа, болей дранікаў падкласці,
Таварыш Ганс?

Ш м е н г е л ь

Не. Дастаткова мне.

В а с і л ь

А ты мяне, Кацюша, не шкадуеш.
Адмовіцца ад бульбы не магу.

Ш м е н г е л ь

У нас таксама паважаюць бульбу.
І тут яна дарэчы на стале.

К а ц я

Таццянка наша ў гэтым сэнсе ў бацьку.
Гатова бульбе песні прысвячаць.
Таццянка, праспявай для дзядзі Ганса!

В а с і л ь

Дачушка, не саромейся, спявай!

Т а н я

Ну, слухайце. Каб толькі без усмешак.
І доўга-доўга хлопайце ў адказ!
(спявае)
Гарні, гарні бульбу з печы
У торбачку ды на плечы,
У торбачку ды нясі,—
Скажаш дзякуй, як з'ясі...

Ш м е н г е л ь
(пляскае ў далоні)
Цудоўна!.. Ты цудоўна праспявала.
Сапраўднаю артысткаю расцеш.

Т а н я

Артысткай не хачу, на змену тату,
Як падрасту — пайду на камбінат.

К а ц я

Як толькі падрасцеш, вядома, пойдзеш,
Як тата...

Ш м е н г е л ь

Ты задумаўся? Аб чым?

В а с і л ь

Згадаў пасляваеннае маленства...
Я не забуду той далёкі год.

Ш м е н г е л ь

Ідуць, ідуць гады... І час няўмольна
Працуе на дабро.

В а с і л ь

На нас... На нас...

Ш м е н г е л ь

Змянілася зямля непазнавальна.
Шчаслівыя, глядзім мы на дзяцей.
Не прыпадзе ім болей бачыць жахі
Вайны крывавай... Танечка, скажы,
Нам з тваім татам...

Каця

Не, скажы ўсім разам.

Шменгель

Такое слова, дзе ў пачатку «а».

Таня

Ат!.. То — атмасферная трубчатка.

Шменгель

На «б»...

Таня

Бетон, ды бітум, ды бензін...

Шменгель

Выдатна, Таня!.. А на... «к»?

Таня

«К»?.. Крэкінг!

Я правільна сказала?

Шменгель

Малайцом!

Каця

На «э» яна адкажа — экскаватар.

Таня

Не трэба, мама... Ведаю сама...

Васіль

Як бачыце, ўсе тэрміны выдатна
Адольвае старанная дачка.

Шменгель

Такі ўжо век. Такі ўжо век імклівы.

Таня

Дзядуля Ганс, пытайцеся далей!

Васіль

Дай адпачыць, Танюша, дзеду Гансу.

Т а н я

Тады я праспяваю.

Ш м е н г е л ь

Што ж, спявай...

4

Вытворчая пляцоўка. Шчаслівымі вачамі глядзіць В а с і л ь на агромністыя карпусы, мудрагелістае перапляценне трубаправодаў.
Усхваляваны і расчырванелы з бытоўкі выходзіць В і к т а р.

В і к т а р

Цудоўная! Цудоўная карціна!
Усё дзівішся на дзецішча сваё?

В а с і л ь

Дзіўлюся, Віктар. Буду век дзівіцца,
Лавіць сябе на думцы — цуд які!
Ад радасці ажно займае сэрца...

В і к т а р

Так, радавацца ёсць чаму, Васіль,
Табе...

В а с і л ь

Не падзяляю песімізму.

В і к т а р

Усё ў цябе як трэба. А ў мяне...

В а с і л ь

Не пазнаю веселуна-Машкова!
Ты ж быў нядаўна камсамольскі бог,
Вясёлае начальства прафсаюза?
Наогул, Віктар, што ў цябе за тон?..

В і к т а р

Тон адпаведны кепскаму настрою.

В а с і л ь

Што здарылася, Віктар? Раскажы!
У вачах тваіх разгубленасць і горыч.
Няўпэўненасць цябе сагнула...

Віктар

Я...
Не ведаю з чаго й пачаць гаворку...

Васіль

Пачні спачатку... Здарылася што?..
Ніяк не зразумею...

Віктар

І не дзіўна.
Сябе і сам не мог я зразумець.
Аднак пасля сустрэчы у Астрэйкі,
Калі з Бугровым пасварыўся ты...

Васіль

Я не сварыўся. Я адстойваў праўду,
А ты ў той сітуацыі змаўчаў.

Віктар

Не быў перакананы, што твой метад
Палепшыць тэхналогію...

Васіль

Не!.. Быў,
Бо ведаў, што жыўленне установак,
Мінуючы рэзервуарны парк,
Прыменена даўно...

Віктар
(перамінаецца)

Прызнацца, ведаў...
Я з практыкі яшчэ...

Васіль

І прамаўчаў.
Згубіць баяўся крэсла?..
(Ківае галавой.)

Віктар, Віктар...
А быў яшчэ камсоргам... Э-эх, Машкоў!..
Цяпер — намстаршыні мясцкома... Ладна,
Як склалася само — жыві сабе!

Віктар

Не трэба, я прашу цябе, так рэзка.
Мы ж разам гэты горад будавалі.

Васіль

Вучыцца жыць праўдзіва пачыналі...
І ўсім прыстасаванцам бой даваць!
Дык што тады сказаў табе Астрэйка?

Віктар

Галоўнае ў рабоце — ча-ла-век!

Васіль

Дакладна, вычарпальна ён заўважыў.
Чаму ж пра гэта ўспомніў ты цяпер?

Віктар

Таму, што зразумеў: мне больш няможна
З людзьмі...

Васіль

Чаму ж?..

Віктар

Не дадзена, відаць...
Бо знешні бок я ў кожнай справе бачу,
А ў сэрца зазірнуць...

Васіль

І што ж цяпер?
Калі паспавядаўся?..

Віктар

На вытворчасць
Мяне вазьмі. Ты ж ведаеш...

Васіль

Але...
Але ж задачку ты падкінуў, Віктар.
Не вырашыш адразу...
Што ж, давай!
Прыходзь, і неадкладна, на участак.

Віктар

А кіраўніцтва?

Васіль

На сябе бяру!

5

Тая ж вытворчая пляцоўка. Да Васіля шпарка падыходзіць Валерый.

Валерый

Мяне прасіла вельмі-вельмі Каця
Напомніць: трое сутак ты дамоў
З пляцоўкі не прыходзіш.

Васіль

Дык не з танцаў.
Ды і наогул...

Валерый

Добра. Я маўчу...
Па графіку ідзе апрабаванне.
Праз месяц-два — вытворчасць на рэжым
Выводзім.

Васіль

Раз і два. Занадта хутка
Усё робіцца ў жыцці ў цябе, Валер.

Валерый

Не, не скажы... Ты меней хваляваўся,
Калі чакалі першы свой бензін?!

Васіль

Не меней. Ды цяпер пра наваселле
Яшчэ зусім не варта гаварыць.

Валерый

Чаму ж не варта?

Васіль

Гаспадар руплівы
Парадак перад святам навядзе,
Падмажа ўсё, паставіць ладам-складам,
А потым — спешна, госцікі, за стол!

Валерый

Ды не, Васіль. Я сэрцам за парадак.
Я супраць прыбіральшчыкам служыць,
«Касметыку» наводзіць на пляцоўцы.

Васіль

Валерка, так не трэба, дарагі.
З табой гаспадарамі камбіната
Мы неўзабаве будзем. А цяпер
Турботы нафтабудаўцаў — і нашы
Турботы...

Валерый

Пагадзіцца не магу.
Выходзіць — нафтахімікі, за мётлы!
Са швабрамі хутчэй падлогі мыць!

Васіль

Навошта так, Валерка? Зараз ясна:
Без гэтай вось «касметыкі» — ні-ні
І думкі пра увод хімкамбіната.
Яе не можа быць, як без таго,
Каб здаць без ачышчальных збудаванняў.

Валерый

Пераканаў.

Васіль

Культура, брат, ва ўсім
Павінна быць сапраўднаю культурай.
Калі пераканаў — гані сюды
Вунь той бульдозер. Друз увесь прыгоніш
Да месца аднаго. Лады?

Валерый

Пайшоў.

Васіль

Ты хутка паварочвайся.

Валерый

Бурчэлкін!..
Няма калі ні жыць, ні адпачыць.
Спяшаемся усё...

Васіль

Гэта і завецца,
Валерка, імем сонечным — Жыццё.
Ты хутка?

Валерый

Я знікаю.

(Крычыць.)

Гэ-эй, бульдозер!
Сюды-ы!.. Сюды-ы!..

Васіль
(ціха, сабе)

Во дзіўны чалавек
«Няма калі...» У тым і асалода —
Сябе да кроплі справе аддаваць!

Валерый
(паяўляецца радасны, акрылены)

А вось і мы. Удвух з канём сталёвым.
Што пачынаць?

Васіль

Смялей!.. Давай! Давай!
Бяры ад сценкі.

Валерый
(махае бульдазерысту, раптам крычыць)

Вася!!! Небяспека!!!
Кладзіся на зямлю! Снарад! Снарад!..

Васіль
(сабе)

Я, можа, да ракі яго паспею...
(выбягае)

Валерый

Васіль, вярніся!

Васіль

Толькі б да ракі,
Каб карпусы ў паветра не ўзляцелі.
І пуску не бываць...
(Васіль знікае. Чуецца выбух.)

Валерый

Васіль, Васіль...

Абхапіўшы галаву рукамі, Валерый, быццам, акамянелы, застаецца на пляцоўцы.

6

Бальнічная палата. Васіль сядзіць ля акна, гартае газеты.
Уваходзяць Каця і Шменгель.

Каця
(кідаецца да Васіля, абдымае яго, плача)
Васіль, любімы... Не магу паверыць...

Шменгель
Трымаешся, таварыш Беражкоў?

Васіль
Ды вось...

Шменгель
Нібы гадзюкай ядавітай,
Стаілася ў зямлі вайна.

Васіль
Вайна...
Што здарыцца магло — нас абмінула.
Дарма не трэба, Каця, слёзы ліць.
Нам радавацца трэба.

Каця
Дзе тут радасць?
Танюшцы растлумачыць паспрабуй...

Васіль
Праз тыдзень-два сустрэнемся.

Каця
Праз тыдзень?
Танюшка дня не можа пачакаць.
Ёй татку пазаві сягоння, зараз.

Васіль
Ну, калі так, маглі б з сабой узяць.

Каця
А мы ўзялі.

Васіль
Дык дзе ж яна?

Каця

Чакае.

У калідоры.

Васіль

Як? Зусім адна?

Каця

З Валерыем... Васіль, ты не хвалюйся.

Васіль

Валерка тут?

Каця

Ён да цябе прыйшоў...

Нішто, гаворыць, больш нас не разлучыць.

Васіль

Што ж ты стаіш? Пакліч сяброў хутчэй!

Каця

(выходзячы)

Я зараз...

Шменгель

Тыдзень-два чакаць замнога.

Нас тэрмін падціскае.

Васіль

Я змагу...

Я папрашу Астрэйку. Ён павінен

Дапамагчы... Мне з вамі здаравей.

Шменгель

З Масквы вярнуўся толькі што Астрэйка...

Ён пра бюро гаркома гаварыў.

Васіль

Бюро? Калі?

Шменгель

Ды перад самым пускам.

Васіль

Чакаюцца падзеі.

Ш м е н г е л ь

Так, Васіль.

Уваходзяць К а ц я, В а л е р ы й, Т а н я. Таня радасна абдымае бацьку.

В а с і л ь
(расчулена)
Дачушка!..

Т а н я
(са слязамі на вачах)
Тата!.. Татачка мой любы!

В а с і л ь
Валерка, дружа.

В а л е р ы й
Шчасце, што жывы!
Мы так пахваляваліся.

В а с і л ь
Ну, годзе.
Як бачыш, не здаюся.

Т а н я
А дамоў
Калі ты, татка, вернешся?

В а с і л ь
Я... Днямі...

Т а н я
Няма мне з кім «у школу» пагуляць.

В а с і л ь
А мама?

Т а н я
Маме ўсё шкада пяцёрак.

В а с і л ь
Чацвёркі ставіць?.. Мама, пачакай!
Вось выпішуся...
(Валерыю.)

Ад душы віншую,
Што паспяхова скончыў інстытут.
А як з Марынай?

В а л е р ы й

Мы ўжо муж і жонка.

В а с і л ь

Віншую!

В а л е р ы й

У адведкі хоць прыйдзі.
Жартую... Запрашаю шчыра ў госці.

В а с і л ь

Мне вельмі-вельмі радасна за вас.

В а л е р ы й

Ну, я пабег... З сям'ёй ні пагаворыш...
А вось яшчэ прыйшоў таварыш Ганс.

В а с і л ь

Ты Ганса ад маіх не адлучай.
Мае і Ганс — нібы адна сям'я.

7

Кабінет сакратара гаркома партыі Астрэйкі. Ідзе пасяджэнне бюро.

А с т р э й к а

Таварышы!.. Працягнем пасяджэнне
Бюро гаркома партыі... І мне
Хацелася б з кароткім, цёплым словам
Да вас звярнуцца —
Ёсць прычына!
Жыццё асобы — як жыццё народа.
У ім — выпрабаванні,
Радасць,
Боль...
Хвалююся... Увагі не звяртайце —
Тут справа ўся, таварышы, у тым,
Што чалавек, якога мы сягоння
Прымаем у партыйную сям'ю,

Нібы мой сын... З ім поплеч на будоўлі
Ад першай тычкі ўпоплечкі прайшлі.
І горад узвялі... Завод пусцілі...
І вось цяпер — цяпер хімкамбінат.
Шмат цяжкасцей мы зведалі ў дарозе,
Ды вера ў перамогу нам заўжды
Была ў змаганні пуцяводнай зоркай.
Мы працай перамогу здабылі.
Так, перамогу!.. А яна не толькі
У велічных заводскіх карпусах.
Яна — у нашых працавітых людзях...
Адзін з іх — наш таварыш Беражкоў.
Да Беражкова, можа, ёсць пытанні?

Л а з е р с к і

Мы вельмі добра ведаем яго...
Але скажы, Васіль, чаму цяпер ты
Рашыў прыйсці ў партыйную сям'ю?

В а с і л ь

Мой бацька ў сорак першым перад боем
«Лічыце камуністам» напісаў...
Ды бацька не дайшоў да перамогі
І не пабачыў сённяшні наш дзень,
Сваіх не здзейсніў мар... Задумы сыну
Наказаў здзейсніць бацькавы. І я
Рабіў жыццё па бацьку, камуністах...
Я думаю, што склалася жыццё.
І вось сягоння — новая вытворчасць,
Нібы для бацькі тая вышыня,
Якую ўзяў жыццём ён... Камуністам
Хацеў бы я пускаць хімкамбінат.

А с т р э й к а

Адказ задавальняе?

Л а з е р с к і

Вельмі. Вельмі!
Ёсць прапанова, сакратар, адна —
Каб Беражкова ў партыю прыняць...

А с т р э й к а

Таварышы, хто «за»?

Аднагалосна!..
Віншуем шчыра! Поспехаў табе!..

Васіль

Я варты буду гэтага даверу.
Высокай мэце прысвячу жыццё!

8

Вытворчы корпус хімічнага камбіната. Ля пульта кіравання Лазерскі, Васіль, Шменгель.

Васіль

Цяпер прымружыць не паспееш вочы,
Як пойдзе першы поліэтылен.

Лазерскі

Аднак ты шустры, Бяражкоў, занадта.
Глядзі мне...

Васіль

Ды не шустры я ні-ні.
Не памятаеце —
так было з бензінам.
Гады чакалі, а ён р-раз — і ёсць!
Прыйшоў тады механізатар Крэмень:
«Наліце, калі ласка, першаку!
На самым відным месцы уладкую
Бутэлечку. Ды буду ўсім гасцям
Паказваць. І расказваць, як нялёгка
Даваўся гэты першы наш бензін».
Далі. Куды ж падзенешся — так просіць...

Лазерскі

Працэс тут больш складаны.
Р-раз — і ёсць!..
Не, брат, не атрымаецца.

Васіль

Зняверца!
(Шменгелю.)
Як разумець галоўнага настрой?

(Шменгелю.)
Мы вельмі хваляваліся таксама,
Пакуль да перамогі не прыйшлі

І гранулы ў далонях не трымалі.
Крычалі: «Брава — поліэтылен!»

Васіль

Цяпер мы ў гэтай справе разам, поруч.
А поруч — справа ладзіцца спарней.
Ці ж я кажу няпраўду?

Лазерскі

І спакойна.
А то нібыта чайнік закіпеў...

Шменгель

Зближае сэрцы творчая работа...
Сябрамі людзі робяцца тады,
Калі на горную вяршыню ўзыдуць,
Трымаючыся за адзін канат.
Я гэтыя хачу аднесці словы
Да дружбы СССР і ГДР...
Паказваюць народы нашы прыклад
Служэння на агульнае дабро.

Лазерскі

Ціск?.. Ціск, Васіль, трымайце пад кантролем!

Васіль

Нармальны ціск.

Шменгель

Нармальна... Ха-ра-шо!..

У цэх уваходзяць Валерый, Каця, Віктар. У прыгаршчах яны трымаюць поліэтылен. Неўзабаве ўваходзіць і Астрэйка.

Каця

Васіль!.. Васіль!.. Нарэшце!.. Перамога!..

Валерый

Ёсць!.. Ёсць!.. Ёсць!..

Віктар

Першы поліэтылен!

Васіль

З цудоўнай весткай вы, сябры... Кацюша.

Л а з е р с к і
Віншую ўсіх!

Ш м е н г е л ь
Віншую ад душы!

В а с і л ь
(падстаўляе далоні)
Дык сыпце мне!.. Паболей сыпце гранул!..
Я ўсім даваў бензіну-першаку!..
На самым відным месцы уладкую
Я гранулы. Ды буду ўсім гасцям
Паказваць. І расказваць, як нялёгка
Мы здабывалі поліэтылен...

А с т р э й к а
Валерый, Каця, Віктар, не шкадуйце,
Хай дзівіцца на гранулы Васіль.
Натхняецца. Яму праз тры хвіліны
На мітынгу ўрачыстым выступаць.

9

Вытворчы корпус паступова запаўняюць р а б о ч ы я. Тут амаль усе нашы героі.

Л а з е р с к і
(Астрэйку)
Народ, здаецца, ўвесь у поўным зборы.
Нам, пэўна, час і мітынг адкрываць?

А с т р э й к а
Яно і праўда. Больш цягнуць не варта.
Пачнём, пачнём...
(Падымаецца на станок.)
Таварышы!.. Сябры!..
Дзень сёння незвычайны ў нас, шчаслівы.
Ёсць беларускі поліэтылен!
І радасць наша удвая святлее
Пры думцы, што змаглі мы атрымаць
Такую перамогу з дапамогай
Сяброў нямецкіх... Слава ім, хвала!

Мы можам называць яго прадуктам
Інтэрнацыянальнай еднасці, сябры.
Мы можам плёнам непарушнай дружбы
Лічыць сягоння поліэтылен.
Няхай мацнее дружба і глыбее
На нашае агульнае дабро!..
А зараз... Зараз — слова ветэрану.
Давай, начальнік цэха Беражкоў!
Давай, Васіль Антонавіч!..

Васіль

Я шчасны
Да слоў узнёслых і свае дадаць.
І сапраўды, сябры, шчасліва-светлы
І радасны сягоння дзень у нас.
І мы прайшлі нялёгкія дарогі
І ў працы нашу радасць здабылі.
Ды калі ўзяць метал, бетон і дружбу,
Мацней за дружбу на зямлі няма!
Я сёння не магу аб іншым думаць,
Як заўтра працаваць нам, як нам жыць.
Бо з наваселлем новыя турботы
Завітваюць у кожную сям'ю...
Дык вось мы працаваць і жыць павінны,
Каб сорам шчокі чырванню не пёк,
Каб творчыя адносіны да працы
Былі... Камуністычныя!.. Заўжды!..
Мо памятаеце, ў старой легендзе,
Калі у трох спыталі муляроў:
«Што робіш ты?»
«Штодня адно і тое ж:
Намазваю на цэглу гліну я»,—
Ім першы адказаў.
«Сцяну будую»,—
Пачулі ад другога ўсе адказ.
«Мы ўсе палац будуем самы светлы»,—
Ім шчасны трэці муляр адказаў.
Як трапна адказаў!.. Мы зараз з вамі
Узводзім светлы, велічны палац.
Хай сонечны ён будзе, самы светлы,
Бо нам у ім, палацы гэтым, жыць!..

Астрэйка

Таварыш Шменгель!.. Просім!.. Калі ласка!..

Ш м е н г е л ь
(падымаецца на станок)
Хвалююся, ды не магу маўчаць!..
Бо ваша радасць — гэта наша радасць!
Бо ваша песня — песня і мая.
Дарога ваша — нашая дарога.
А поспех? Поспех ваш таксама наш!
Няхай жа на дарозе нашай светлай
Заўсёды будуць поспех, песня, мір!
Фройндшафт!..

К а ц я
Васіль!

В а с і л ь
Што, любая Кацюша?

К а ц я
Ты ж абяцаў мне...

В а с і л ь
Што я абяцаў?

К а ц я
Сустрэцца ля Дзвіны, адкуль будоўля
Пачатак брала...

В а с і л ь
Згода... Кліч усіх!

К а ц я
Валерка, Віктар... На Дзвіну!.. І хутка!..
Збірайцеся, першабудаўнікі!..

10

Каля бетоннай палаткі на беразе Дзвіны — помніка першабудаўнікам Нафтаграда — В а с і л ь і К а ц я.

В а с і л ь
Нафтаград — мой горад вясновы.
Маё шчасце.

Мая абнова,
Мой пачатак.
І першая песня
Тут народжаная на ўзлессі.
Туманом апавіты ранак
Сустракаў я ў абдымках каханай.
І гарачыя гронкі рабіны
На маіх праспектах адзіных.
Напалам тут апошні акраец,
Напалам — трохпудовы ранец.
Напалам і шчасце,
І гора.
Нафтаград — мой вясновы горад...
(Задумліва.)
Гады, як эшалоны, праляцелі
У асмужаную далячынь...

Каця

Але...
Няўжо шкадуеш ты, што праляцелі?
Замест палатак — горад!.. Любата!..

Васіль
Наш горад — людзям помнік!

Выходзяць Валерый, Віктар і Марына.

Каця

Нарэшце...

Васіль
Нашы!

Валерый
Мы ўзялі Марыну,
Каб потым не было ні кроплі крыўды.

Віктар
Дазвольце сход першабудаўнікоў
Лічыць адкрытым...

Васіль

Стой!.. Не дазваляем!..
Ніхто цябе ў начальства не абраў,
Дык не спяшайся...

Віктар

Прыгадаў юнацтва...

Валерый

Калі з юнацтвам развітаўся, то
Тым больш пакіраваць табе тут некім,
Бо ўсе мы, Віктар, з юнаю душой...

Паспешліва выходзіць Яніна Плакса.

Яніна

Так, так... Валерый правільна гаворыць.
Жыве ў хаўрусе з намі ма-ла-досць!..

Васіль

Адкуль, адкуль вы, цётачка Яніна!

Яніна

Я?.. З космасу!..
Ды з вамі ўсе гады,
Мае вы дзеткі... Маладзею з вамі.

Каця

Хоць клопатаў падкідваў вам сёй-той.
Было, Вятрун?

Валерый

Было.

Яніна

Ну што тут зробіш.

Марына

Было, але з вадзіцаю сплыло.

Васіль

А помніце вы, цётачка Яніна,
Як некалі легенду пачалі
Высказваць нам. Пра дзіўны ход падземны.
Пра горад-казку?.. Лівень сцебануў,
І мы легенды так і недачулі.
Які ж, які працяг легенды той?

Я н і н а

Працяг легенды?..
(Паказвае на горад.)
Вось — працяг легенды!
Рукамі дапісалі вы яе.
Жыццём сваім. Працяг — у Нафтаградзе!
Ператварылі ў яву казку вы!..

З кайстрамі за плячыма выходзяць ю н а к і і д з я ў ч а т ы — новае папаўненне горада-нафтахіміка.

Д з я ў ч ы н а
(да Васіля)
І вы сюды прыехалі, напэўна,
Каб горад сваёй мары збудаваць?

В а с і л ь

Не... Я, лічыце, тут і нарадзіўся...

Х л о п е ц
(узрадавана)
Вы, значыць, ветэран?

В а с і л ь
(з гонарам)
Так, ветэран.

Д з я ў ч ы н а

Ці не маглі б нам расказаць, хоць сцісла,
Як горад нараджаўся і завод?

В а с і л ь

Няпроста гэта...

Д з я ў ч ы н а

Вельмі, вельмі просім!

В а с і л ь
(апускаецца ля бетоннай палаткі-помнік на грудок)
Раз просіце, то трэба расказаць...

Дзяўчына і Хлопец прысаджваюцца поруч.

Праменны красавік сагнаў ільдзінкі
З крыклівых баламутаў-раўчукоў.

З зялёнай малюпасенькай іскрынкі
Пажар вясновы разгараўся зноў.
А на цыбатых буславых нагах
Ішлі, глядзелі ўдаль тэадаліты.
Ад сонца звонкі, ранішні прасцяг
Пераліваўся ў лінзах аксамітам.
Ваколле разамлелае рачное
Прамацвалі настойліва геолагі.
Над ціхай, памяркоўнаю Дзвіною
Палатка зашасцела жорсткім полагам.
Па-маладому весела і ўпарта
З вясною прачыналася прырода.
Крутыя рыскі на паходных картах
Рабіліся абрысамі завода.
Дажджы сцябалі злосна парусіну,
Плыло цяпло з балацявін адталых,
Да родных рэк спяшаўся клін гусіны,
Рунела рунь на будучых кварталах.
Выходзілі сур'ёзныя з палатак
Прамёрзлыя да костачкі «фабзайцы».
Паміж сабою хлопцы і дзяўчаты
Дзялілі зачарсцвелыя акрайцы.
Дзяліўся тут пароўну кожны бохан,
Дзялілася на ўсіх пасылка кожная.
Дасвеццем ля палатак гулка вохкалі
Глушцы — іх такавішча патрывожылі.
І хлопец вастравокі, хударлявы,
Што на «каленцы» па-дзіцячы лоўкі,
Укладваў першы куб бетону славы
Пашчэрбленай, іржаваю рыдлёўкай.
А ўжо камсорг брыгады цесляроў
Сядзеў у іх, бетоншчыкаў, на шыі:
— Давайце фронт, таварышы, бо зноў
У сатырычным выпуску прашыем!..
І хлопец паглядзеў камсоргу ў вочы,
А сэрца поўніў шчасця горды спеў —
Упершыню адчуў сябе р а б о ч ы м
«Фабзаяц» і пры ўсіх пачырванеў.
Пяршыць ад пылу. Стома вейкі зводзіць.
Выдатна хлопец вытрымаў экзамен —
У горадзе, якому жыць стагоддзі,
Яго рукой закладзен першы камень.
Сваю дарогу маладосць абрала.
Гарачая пульсуе ў жылах кроў —

Узгадаваць нам лёс паслаў нямала
Вялікіх і маленькіх гарадоў!

Зноў зацвіла вада ў балацявінах,
Зноў шэры дождж і дзень, і ноч імжыць.
У каралеўстве казачным, бусліным
Жыццё нам вызначала рубяжы.
Махорка, гразь, рыпенне жорсткіх ботаў,
Нямы, маўклівы чорнай ночы цень.
Тут з песняю — памочніцай ахвотнай —
Мы пачыналі свой працоўны дзень.
У дашчаціках чыталі чарцяжы,
У дашчаціках у камсамол прымалі.
Сэнс простага, як праўда, слова ж ы ц ь
На рыштаваннях хісткіх мы спазналі.

А ён прыйшоў — асеннік азалелы.
Трубіла далеч журавам адлёт.
Па-камсамольску горача, няўмела
Прыроду крута бралі ў абарот.
У халадэчу дзень ужо каторы
Вятры не мелі жалю, хрыплагорлыя.
На сон глядзелі нам у вочы зоры,
І ранкам уставалі мы пад зорамі.
Смяяліся зняверцы:
— А-а, рамантыкі!
Што, не ў дугу на палявых харчах?

Такім, каму гуляць карцела ў фанцікі,
Па-будаўнічы рэзалі з пляча:
— Вось там — рыдлёўка. Там — парог.
Хутчэй
Рашай! І цісні ў камсамольскі штаб!..

Сказаў — аж бліснуў полымем вачэй
Рашучы і разгневаны прараб.
Тады зняверца вочы апусціў.
Ён зразумеў: такое не даруюць.
Камсоргу адвячоркам заявіў:
— Калі патрэбна — на перадавую!

Старэчым ротам шамкала дарога,
І чорным венцем голы лес круціў.
Тут толькі крок зрабі, і — перамога.

Крок, каб табе ў легенду увайсці.
Але нялёгка і хвіліны выстаяць —
Наперад не прабіцца, хоць зарэж.
І пакідаў у золь дзяцюк плячысты
Адказны і перадавы рубеж.
Бразь кельму ў каляіну:
— Ліха з ёю!..
Нафтазавод узводзяць хай другія!..

Так несумленна, не прыняўшы бою,
Здаваць рубеж наважыўся стыхіі.
І раптам:
— Стой!

На ўвесь абшар празрысты.
На покліч павярнулася брыгада
І паглядзела ў вочы камуністу,
З якім дзяліла хлеб, махорку, радасць,
З якім глытала кіпецень уранні,
З якім магла на сцюжы ледзянець.
Таго, хто ненавідзеў патуранні,
Змагла цяпер, за хвілю, зразумець.
А ён ківаў з дакорам галавой:
— Ці ж так ісці да шчасця на зямлі?
Наперад, члены партыі, за мной!..

І, як адзін, мы ўсе за ім пайшлі.
Грымелі да світання эшалоны
Па звонкіх затуманеных кірунках.
Былі мы рады першаму бетону,
Як першаму каханай пацалунку.
І хлопцы абдымаліся няloўка.
Завод шумеў, нібы Дзвіны прыбой.
Паўзлі машыны цяжка на пляцоўку,
Якую звалі тут перадавой.
Перадавая траскуном сустрэла нас.
Вакол — сумётаў снегавыя гмахі.
А па-над экскаватарнымі стрэламі
Стаялі сосны ў шэрані па пахі.
Грызлі каўшы, нібы той камень, глебу,
Грызлі, і толькі іскры з-пад зубоў.
А час прыспешваў: трэба, трэба, трэба!
І зноў каўшы грызлі. І — іскры зноў.
І камякі маленькія, з гарошыну,

Па кузавах грукочуць самазвалаў.
Мароз — мядзведзь з бярлогу патрывожаны:
Будоўля спаць дзядулю замінала.
Пайдзі ў абдымкі з ім слабы, нясмелы —
Застанешся пад гурбай снегавой.
Ідзе мароз, ад ветру захмялелы,
Пакрэктвае і круціць галавой.
Дашчацік-фарбацірка парай дыхае,
Там печ, як пераспелы памідор.
А за сцяною люлькаю папыхквае
І кашляе сівагаловы бор.
— Мо да вясны са штурмам пачакаць? —
Як здрада прашыпела прапанова.
І на дашчацік лозунг: «Не пішчаць!»
Камсорг наш у балотніках гумовых
Прынёс збялелы, голасу няма,
Яму б ля печы трохі адагрэцца,
А ён:
— Сябры, сумуеце дарма.
Сягоння ў графік увайшлі, здаецца...
Гудзе, гудзе зімовая дарога,
Імчыць машын замурзаных паток.
Вязуць «зубры» цыбатыя трыногі,
Бетон і цэглу, вапну і пясок.
Машыны снег рыпучы паласуюць,
Не аціхае ні на міг Прыдзвінне.

Мы не здалі сваю перадавую —
Нафтагігант выводзілі на фініш.

Вясновы крыгаход, што кананада,
Ляснога краю заціш раскалоў.
Бубнеў лятун:
— З такою вось брыгадай
Не зварыш кашы — наламаеш дроў...

Сядзелі хлопцы ў роспачы дэкадамі
(Ці ж безрабоцце доўгае прывабіць?),
А брыгадзір, як той уюн, з нарадамі
Круціўся у прарабцы ля прарабаў.
Абсмактваў кожны цвік разоў па пяць,
І чулася хвала ў нядружным хоры:

— Наш брыгадзір!..
— Ён ведае, дзе ўзяць!..
— З такім арлом!..
— Звярнуць, што плюнуць, горы!..

Смалілі хлопцы доўга самасад,
Губілі марна час, умельства, веру.
Прыйшоў юнак кірпаты:
— Я да вас... Да вас...

І працягнуў лісток паперы.
— Глядзі!..
— Відаць, здалёк, гусак, прыплыў!..
— Адумаўся!..
— Калі тут пуск пад носам!..
— «Гаганавец»!..

А брыгадзір курыў
Узятую ў кагосьці папяросу.

— «Фабзаяц» я. Па камсамольскай ў Полацк.
Узводзіў горад, ды сюды хацеў...

На тварах хлопцаў, што гулі наўкола,
Разгубленасць ён прачытаць паспеў.
Устаў. У багне ногі патанулі:
— Апалубку паставіць хутка трэба,—
З бетоннага завода павярнулі
Сюды машыны з будаўнічым «хлебам»...
І цэлы дзень ішоў круты бетон,
І пыл хрумсцеў жарствою на зубах.
Зірнуў прараб:
— Ого-о, ўзялі разгон!
Падмурак вырас, быццам на дражджах!..
Быў перакур. Пакуль чакала кладка,
Сказалі навічку адкрыта, шчыра:
— Ты — малайчына!..
— Ведаеш што, братка?..
— Давай да нас!
— Да нас!
— У брыгадзіры!..

Да штурму ўсё прадумана да кроплі —
Намёртва лёг у «башмакі» бетон,

І з карпусамі Нафтаграда поплеч
Завод-гігант над стромаю відзён.
А ўсё было: прыгоды і нягоды,
Хапала бед і ўдач нам у жыцці
На старце беларускага завода,
Што вырастаў на багне і трысці.
Дзесяткі залпаў маразы давалі,
Гудзелі, прысядалі хмызнякі.
На працу нафтаволат бласлаўлялі
Тут хлопцы сціслым словам:
— На вякі!

І замярзаў бетон, як лёд на рэках,
Трас у сумётах не відаць было.
Бетону і таму, як чалавеку,
Патрэбна чалавечае цяпло.
Палілі хлопцы вогнішчы бясконца,
Адтайвалі надзолістую глебу.
Бездапаможнай, жоўтай плямай сонца
Ледзь да паўдня адагравала неба.
Мы да таго, як затрашчыць сушняк,
Ухутвалі па-гаспадарску лоўка
Прамерзлы і аснежаны «башмак»
З плячэй уласных скінутай спяцоўкай.
Было здалёку чутна:
— Майна!
— Віра!
У ранішняй абуджанай прасторы
Ў запэцканых вушанках брыгадзіры
Праклёны слалі лютаму надвор'ю.
Але ніхто не думаў пакідаць
Адказнай гэтай і нялёгкай вахты —
Хацелася ўсім хлопцам паспытаць
На Полаччыне пах гаркавы нафты.
Хацелася сустрэць, як песню, с ё н н я,
Калі па рэйках мчаць ад нафтаволата
Праз сінія прасторы эшалоны
І песні над зямлёй віруюць молада.

Каб здзейсніць дзіва-казку на зямлі,
Каб край Прыдзвінскі ціхі перайначыць,
З бацькоўскай загартоўкай мы ішлі
Наперад — не маглі рабіць інакай.
Ішлі упарта — не чакае час —

Праз цяжкасці, што ў памяці не сцерці.
Прыйшлі таму, што саграваала нас
Пуцёўка камсамольская ля сэрца!

Над горадам, над Дзвіной палае праменнае сонца. Сонца шчасця і добрай надзеі.

Замест эпілога

А над намі муры.
А над намі муры залатыя.
А пад намі — рака.
Быццам чыстая песня яна.
Гэта значыць, над намі —
Улюбёнка стагоддзяў — Сафія.
Гэта значыць, пад намі
Бяжыць і смяецца Дзвіна.

Бачыш?
Вунь, быццам пена, бялюткі пагорак.
Бачыш?
Гмахі нагадваюць стрэлы дзіцячых ракет.
Гэта — рупны завод.
Гэта — новы наш ранішні горад,
Тут твой бацька быў першы рабочы
І першы рабочы паэт.

Не мастак я да казак.
Ты ведаеш гэта даўно.
Расказаць пра заморскія цуды
Наўрад ці мне ўдасца,
Мне б, як горад,
Узвесці паэму адно,
Дзе ўсё —
Нібы ў жыцці,
І дзе ўсё —
Як у казцы.
...Я да кроплі апошняй
Улюбёны ў свой казачны горад.
І няхай на праспектах
Лютуе і стогне зіма,

Бачу горад вясновым.
Са мной ён, як сябра, гаворыць.
Усміхаецца шчасце маё рукатворнае
У сонечных светлых дамах.

Не шукаў я рамантыкі
У дзівосных краінах далёкіх.
Проста вельмі хацеў я спазнаць
Усе крутыя дарогі зямлі.
Мара, пэўна б, збылася,
Ды ў родным краі сінявокім
Над Дзвіной будаваць нафтаволат
Аднагодкі мае пачалі.

Мы былі верхалазы,
Былі землякопы і цеслі,
Нам мятлюгу і спёку,—
Усё давялося спазнаць.
І ў дарозе сяброўкай надзейнай
Была камсамольская песня,
Неадольная прага —
Горад мары сваёй збудаваць.

Я па звычцы старой
Кожны дзень, што быў шчасна пражыты,
Белым-белым каменьчыкам
У тэрмін заўжды адзначаў.
Сёння глянуў — Дзвіны берагі
У белым снезе нібыта.
Значыць, я недарэмна
Пакутваў, спяваў, працаваў!

Па начах
Доўга вокны гарэлі мне адзінока.
«Акадэмік» мянушку
Мне вясёлыя хлопцы далі.
Я над кнігамі чах,
Ну, а сэрца далёка-далёка
Мяне клікала ў шлях —
Сваё шчасце знайсці на зямлі.

Мы былі верхалазы, бетоншчыкі...
Так, мы жылі недарэмна.
Мы хацелі, каб кожнага мара збылася —
Дзіва-горад устаў.

Хлопцы так і не ведалі,
Што па начах я паэму,
Дзе ўсё —
Нібы ў жыцці,
І дзе ўсё —
Як у казцы,
Складаў.

Наваполацк — Мінск,
1958—1978 гг.

Змест

3. Споведзь

4. Цана хлеба

5. Белыя берагі

Лукша В.

Л 84 Сляды памяці: Вершы і паэма.— Мн.: Маст. літ., 1985.— 207 с.

У пер.: 1 р. 30 к.

Лепшым творам паэта Валянціна Лукшы ўласцівы рамантычная страснасць, яркая публіцыстычнасць.

Гэты зборнік склалі вершы з яго кніг «Атава», «Гарады нараджаюцца сёння», «Споведзь», «Радзімыя плямы» і паэма-хроніка «Белыя берагі».

Л $\frac{4702120200—056}{М\ 302(05)—85}$ 142—84 ББК84Бел7

Бел2

Валентин Антонович Лукша

Следы памяти

Стихи и поэма

Минск, издательство «Мастацкая літаратура»

На белорусском языке

Рэдактар *Р. І. Барадулін*. Мастак *Н. У. Сустава*. Мастацкі рэдактар *Л. Я. Прагін*. Тэхнічны рэдактар *Т. М. Сокал*. Карэктар *К. А. Крукоўская*.

ІБ № 1952

Здадзена ў набор 23.05.84. Падп. да друку 24.01.85. АТ 12071. Фармат 84×90¹/₃₂. Папера друк. № 1. Гарнітура школьная. Высокі друк. Ум. друк. арк. 9,10. Ум. фарб.-адб. 9,10. Ул.-выд. арк. 9,72. Тыраж 3400 экз. Зак. 435. Цана 1 р. 30 к.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.